

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОКАДИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

1919.

Ч. СІМНАДЦАТЕ.

Ц. 3 КАРБ.

СІЧЕНЬ

Приймається передплата на щоденну безпартійну газету

Т Р И Б У Н А

Передплата на місяць 24 гривні.

Адреса редакції: Київ. Караваївська, 5. Тел. 68. Адреса контори: Київ. Хрещатик, 35. Тел. 58-79.

Вид. З. Бісський.

Ред. О. Саліковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1919 Р. НА ЩОДЕННУ ГАЗЕТУ НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна виходить щодня, окрім понеділів і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—30 руб. на 2 міс.—20 руб. на 1 міс.—10 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22. телефон 64—80.

Редактор А. Ніковський.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

Передплата на 1918 р. 28 карб. Хто прислав 10 карб. повинен надіслати ще 18 карб., а хто прислав 20 карб.—8 карб.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1919 Р. НА ЖУРНАЛ

„ШЛЯХ“

ОРГАН НЕЗАЛЕЖНОЇ ДУМКИ

місячник літератури, мистецтва і громадського життя.

РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ.

„ШЛЯХ“ має відділи: літератури (поезії, ескізи, новелі, оповідання, повісті, романи, драми, рецензії і т. п.); мистецтва (статті про музику, малярство, театр і ин.); публіцистики (статті на загальні теми); науки (статті по історії, філософії, мові, економіці і ин.).

СПІВРОБІТНИКИ: В. Аленко, Х. Алчевська, М. Біляшевський, М. Жук, Г. Журба, О. Журлива, Б. Заклинський, И. Зоранчук, П. Карманський, О. Ковалевський, Х. Коломийченко, І. Кончиц, С. Крипач, проф. А. Кримський, А. Кудрицька, Л. Курбас, М. Левитський, І. Липа, В. Липинський, Х. Майстренко, Я. Мамонтів, М. Марковський, О. Назарук, О. Олесь, Т. Осадчий, В. Отамановський, В. Пачовський, Б. Підгорецький, В. Пічета, І. Прихоженко, В. Різниченко, М. Рильський, М. Рудницький, Я. Савченко, Вол. Самійленко, О. Святигор, О. Слісаренко, В. Тарноградський, проф. Є. Тимченко, П. Тичина, М. Філинський, Г. Хоткевич, М. Чернявський, Г. Чупринка, С. Шелухин, М. Янчук та інші.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська 123, п. 20. Вартість без пересилки: річно—30 карб., 1/2 р.—16 карб., 1/4 р. 8 карб. з пересилкою на 25% дорожше. Тел. 50-59.

Редактор-видавець Хведір Коломийченко.

Зміст 17 ч. „Книгаря“. Од редакції. І. Опіков. — Симон Петлюра. О. Ковалевський. — Микола Вороний (з приводу 25-літнього ювілею). К. Широцький. — Наше стародавнє інтролігаторство. Критика і бібліографія. Одділи: І. Публіцистика. — II. Економіка. — III. Красне письменство. — IV. Педагогіка і школа. — V. Видання для дітей. — VI. Інформаційні та популярно-наукові видання. — VII. Театр і пьеси. Ю. Меленевський — Класифікація відділу „Україніка“. Видавнича хроніка. Літературне життя (звістки та чутки). Показчик переглянутих в р. 1918 книжок. Зміст часопису „Шлях“ за р. 1918. Нові книжки (1026—1097). Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.
Рік видання третій.

Січень, 1919 р.

Число 17.
Виходить що-місяця.

Київ, 1 січня 1919 року.

Знов заграло ясне сонце; знову спали тяжкі кайдани з України і вільними грудьми, на повний голос вітаємо ми майбутнє вільне життя Самостійної Української Республіки.

Вітаємо від переповненого серця Високу Директорію нашу, що склалася з великих героїв народніх, які зуміли вчути пульс народнього життя, відчути момент, коли треба було покликати народ до зброї за щастя України.

Вітаємо найбільшого нашого героя — наш велетень - народ, що весь, як один чоловік, відгукнувся на призивний поклик і струсив

зі своїх плечей тих паразитів, що обсіли його, ще кволого й виснаженого війною.

І тепер, коли відкриваються знову затьмарені обрії,—ми хочемо вірити, що більш не буде повторено помилок недавнього минулого і наша народня влада, наша численна інтелігенція, наша духовна сила направить свій шлях найбільш в сторону поширення культури й освіти.

Боротьбу не скінчено. Ворог, сильніший за всіх політичних ворогів, що обсідають нас з-окола, міцно сидить в нас—це темнота й неосвіченість нашого люду. І з закликом до боротьби з нею всіма силами й засобами ми починаємо новий рік нашої праці.

Ми віримо непохитно, що уже в цім році почне сходити буйно й рясно те зерно горучишне, яке з такими труднаціями було посіяно в році минулому нашими кращими людьми, й поле культури народньої не матиме незораних перелогів...

Симон Петлюра.

Стаття Ів. Оппокова.

Тільки в любові діяльній полягає позбавлення наше від рабства; вона дає той провід, що простує до свободи.

З гіндуського.

Будемо вчитись у наших „незабутніх“ глибокої віри та певности в невмирущу й творчу силу нашого народу,—тоді ми переборемо всі труднощі й перепони нашого національно-державного будівництва.

С. Петлюра.

Що далі розгортаються сторінки відновлення національно-державного життя Українського народу, оновлення, щільно пов'язаного з перебудовою суспільного ладу,—то виразніше повстають, виразніше витинаються постаті правдивих лицарів любові діяльної, „душу свою за народ покладаючих“.

Серед постатей цих, що так багато промовляють до душі кожного сутого патріота, найбільшу увагу нашу вбірає в себе, найбільше співчуття до себе викликає постать Симона Петлюри. А тому вчасно й личить поділитись, хоч і не досить повними, відомостями про попереднє життя цього проводиря народнього, про якого народ вже й пісню встиг скласти.

Року 1878 в місті Полтаві, в сім'ї бідного козака Василя Петлюри народився син Симон. Про дитячі роки майбутнього діяча ми не маємо будь-яких відомостей. Відомо лиш те, що батько, розуміючи силу освіти, спромігся оддати сина свого до школи й тим, так би мовити, зчорна накреслив дальшу його путь. Скінчивши школу, Петлюра, вже підліток, вступає до Полтавської духовної семинарії.

Українські семинарії здавна, чи свідомо, чи напівсвідомо, переховували в себе тремтячі вогники національного почуття.—чим вигідно одріжнялись од гімназій,—й Полтавська семинарія з цього боку винятком не була.

Семинаристи гуртувались, читали українські книги, знайомились, теж із книг, з соціалним рухом, усвідомлювались. Петлюра в цій юнацькій самоосвіті, серед товаришів, був не з останніх. Жвавий, спритний розум, як губка воду, жадібно вбірав в себе знаття, а діяльна натура, перетравивши, переводила в життя свої духовні здобутки.

Це не могло не одбитись на дальшій його життєвій кар'єрі. Збіговисько поміж суто-схоластичною школою й жвавим, запальним, повним енергії й жаги до знання, до боротьби юнаком, чи-то рано, чи то пізно, повинно було статись. І сталося. „Душпастиря“ in spe з семинарії було вимкнuto.

Перед юнаком одкрився світ широкий, як море, й дорог багато,—та куди йти?

Не маємо ми фактичних відомостей про цю надзвичайно важну добу його життя, коли викінчувалась його духовна постать; безперечно тільки одно—провідною ниткою його життя й тоді була й на далі зосталась любов до рідного краю, до рідного народу. Цю свою любов він тільки більш поглибив і усвідомив працею по українських соціалістичних гуртках та, з'осібна, перебуванням у Галичині, що вірно й непохитно берегла священний палладій, святая святих Українського народу.

На передодні першої революції, р. 1905, Петлюра в Києві. Він вже людина досить літня, з досить виразно викрес-

леною духовною статтю, з досить виразно виявленими симпатіями та антипатіями.

З заснуванням першої української газети „Рада“ Петлюра стає її секретарем, а згодом його запрошено на редактора с.-д. газети „Слово“, на чолі якої перебуває увесь час її існування, опісля ж знов переходить до „Ради“. За тих же часів Петлюра випускає в світ окрему брошуру про українську соціально-демократію, бере спіл в щомісячному часопису „Україна“.

Запанувавши згодом реакція, надзвичайні поліцейські утиски проти українства зневолюють Петлюру залишити на який час рідну країну й податись в Московщину, попереду до Петербургу (р. 1911), де він бере жваву участь в житті місцевої української громади (впоряджує вечірки, читає реферати, посилає дописи про життя української колонії до „Ради“), а згодом, з 1912 року,—до Москви.

В Москві Петлюра бере найдіяльнішу участь в житті українського гурта „Кобзарь“—читає реферати, присвячені пам'яті українських діячів, зчаста кермує навіть життям громади, й — головна річ — приймає що-найближчу участь в заснованому тоді в Москві щомісячному часопису на руській мові „Украинская Жизнь“, який мав на меті усвідомити, оскільки мога, в українським питанні ту частину російського суспільства, що мала або хотіла мати вуха, щоб чути, та знайти з нею ґрунт для обопільного порозуміння.

З р. 1912 до р. 1915 Петлюра містить в „Укр. Жизни“ низку статей, розвідок, заміток, поміж яких занотуємо декотрі, як от: „Къ вопросу о культурномъ творчествѣ“, „Къ драмѣ жизни Шевченка“, „Памяти Лысенка“, „Украин. отдѣлъ на выставкѣ произведеній печати“, „Франко—поэтъ національной чести“, „О переоцѣнкѣ“, „Памяти Михальчука“, „Къ практическимъ задачамъ украинства“, „Годъ молчанія“ та інші. Письменницька діяльність набуває популярности Петлюрі в ліберальних колах російського громадянства.

З початком війни Петлюру запрошено у Всеросійський земський союз на посаду головноуповноваженого союзу, а згодом, голови контрольної колегії сою-

зу на західньому фронті. Петлюра перебуває в Минському й тут починає гуртувати українців-воєвків.

Після другої революції діяльність Петлюри починає розгортатись і — що далі—набирати більшої напружености й сили.

Він цілком ясно розуміє, чого бракує українській справі, й всі свої сили, всю свою енергію покладає й скупчує на потребі військовій. Його гострий розум, настирливість вдачі, тактовність в поводженні, непохитність в досягненні раз накресленої мети, перейняті щирою любовію до свого народу,—дають змогу утворити український фронтвий комітет, на чолі якого стає він, й почати працю над відокремленням укр. військових частин.

В початку травня р. 1917, на першому всеукраїнському військовому з'їзді Петлюру обрано до Генерального військового комітету, а комітет той обирає його за голову. На другому з'їзді, в червні, його обрано знову за голову й він, впродовж п'ятих місяців свого головування, далі й далі невпинно, невтомно, безперестань працює над формуванням українських частин.

Яка то тяжка була праця — те навіч всім сучасникам. Яких тільки перешкод не робив в цій справі петербурзький, хоч і анемічний, та проте чіпкий уряд. Однак справу доведено до кінця.

Після третього універсалу Петлюра — перший генеральний секретарь військових справ, на якій посаді перебуває до середини грудня. Не погодившись з напрямком діяльности Секретаріату, з своєї волі виходить він із складу його. Та не для того, щоб спочивати. З півночі на молоду ще державу Українську насуває небезпека. Петлюра — на чатах; він гуртує кіш Слобідської України, спирається на міцних і непохитних галицьких січових стрільців і, коли північна погроза всею своєю силою налягає на Київ,—майже поодиноким оборонцем його з'являється Петлюра з вірним національно-державній ідеї військом. Сила перемагає. Петлюра мусять податись з Київа, але за-для того, щоб в короткім часі, за допомогою війська германського, визволити Київ. Три місяці на чолі свого загону, з рушницею в руках, як простий воєв, Петлюра

визволяє рідний край від напасників і, нарешті, повертається до мирної праці—зброю міняє на перо письменника. Окремим виданням випускає він в світ книгу „Незабутні“, присвячену пам'яті провідників національної ідеї: Шевченкові, Франкові, Коцюбінському, Карпенку Карому, Михальчуку.

Згодом його запрошено до земства й обрано головою Київської губерніяльної народньої управи. Звикши всіх своїх сил докладати до тієї справи, за яку запозвався, Петлюра всіх засобів уживає, щоб усунути ту небезпеку, яка хмарою насуває з боку реакційного генерала Скоропадського та зграї його прибічників на демократичні заклади України. Щоб зміцнити фронт в цій боротьбі, Петлюра засновує Всеукраїнський союз земств, який обирає його своїм головою.

Реакційна зграя, почувавши в цьому опір, не дає розвинути широку демократичній установі, а її духовного провідника, без жаднісенської підстави обвинувачення, закидає до в'язниці.

Три місяці пробуває у в'язниці Петлюра. Та не такої він вдачі, щоб попустити руки в безнадійності. І в тюрмі він пише, перекладає, читає. І в тюрмі його дума про батьківщину сягає по за мури.

За часів перебування в тюрмі їм написано статтю „Про перекладну соціалістичну літературу“, що приміщено в 11-му числі „Книгаря“, перекладено роман на соціальні теми Келермана „Тунель“, закінчено редагування зробленого за його призволом перекладу на українську мову підручника по військовій тактиці генерала Байкова під назвою „Підготовка народу та війська до захисту батьківщини“.

До речі зазначити ті ідеї, які снувались в голові Петлюри на той час, коли інші під гнітом реакції або руки попускали або „хладний сон вкушали.“ Беремо їх з передмови його до вище зазначеної книжки.

„Серед інших творчих змагань, що мають своєю метою напоїти дужим і животворним змістом нові державні форми,

відбувається ця творчість і в справі військовій... Українська демократія, створивши Українську державу за допомогою свого війська, спопуляризувала й ідею про українське військо, як захистника суверенитету України. Ця ідея тепер, як хміль, бродить в свідомості нашого народу, відбуваючи певні процеси оформлення та кристалізації“. Ці слова датовано автором 25-м серпня.

12-го листопада, через заходи голови укр. національного союзу Володимира Винниченка, який потай з М. Шаповалом готувався до збройного повстання проти панування „гетьманчиків“, Петлюру увільнено з в'язниці.

Настав час, коли він міг розправити приборкані крила, пустити по волі дужі думи.

Кращого виконавця для здійснення обміркованих і зважених намірів будучої Директорії—не знайти.

15-го листопада Винниченко присвячує Петлюру в глиб своїх думок і в відповідь на те лунає—„згода“.

І та його „згода“ луною відбивається по всій Україні. Вчасно промовлене слово „каменяра“ громом розтинається й „лунає скалу“...

Чотири тижні впертої, напруженої, титаничної праці, в якій поруч, дружньо працює вся Директорія Української Республіки, й з землі повстають легіони.

Коли класичне „Тупну ногою й з землі повстануть легіони“ була лише гучною фразою в устах Помпея, то нам, сучасникам, довелося стати самовидцями здійснення цих слів у-яві.

Народ, народ Український встав, встав могутній та сильний й, за приводом любові діяльної досягнув своєї свободи...

І в цій надзвичайній вартості історичній для Українського народу події чільне місце—Петлюрі, бо

Все, що мав у житті, він віддав
для одної ідеї,
і горів, і страждав,
і трудився для неї.

Микола Вороной.

Стаття О. Ковалевського.

(З приводу 25-літнього ювілею).

В 1893 році був надрукований в „Зорі“ перший вірш Миколи Вороного „Дівчині“.

Він відбиває той культ жіноцтва, що тоді панував і в письменстві і в громадянстві під впливом поезій романтика-ідеаліста Надсона. Але й в цьому вірші вже почувався сам Вороной: мелодійна мова, інтересна композиція...

На фоні тогочасного версифікаторства — ця поезія була яскравим штрихом.

Минуло з того часу двадцять п'ять років, а Микола Вороной й досі не залишив свого почесного місця, міцно тримаючи в своїх руках прапор поезії, прапор чистого мистецтва. Протинно, він ще вірніш служить своїй Богині, як дійсний лицарь, який може мати одну лише любов, одну лише відданість.

Так робить справжній поет.

І *мусить* так робити.

Двадцять п'ять років на славному посту!

І — тільки дві книжки: „Ліричні поезії“ і „В сльві мрій“.

Дві невеличкі книжки. В 1912 й 1913 роках...

Це деталь, але вона свідчить про дві основних риси, характеристичні для поета, поета-лицаря: скромність (її підкреслив в своїй замітці А. Ніковський) й шляхетність.

Протягом двадцяти п'яти років дві книжки, коли немає того журналу й того часопису, де б не уміщувалися поезії Вороного. Проте, не всі вони йдуть до збірки, бо поет вагається й вибирає лише те, що вважає для себе за найбільш своєрідне. А скромність не дозволяє йому друкувати свої книжки так часто, як це роблять сучасні версифікатори.

Ще одне: не дивлячись на те, що маємо тільки дві книжки, — Миколу Вороного, творчість його не можна охопити в невеличкому нарисі. Вона потребує широкої критичної розвідки що-до змісту й її форми.

І я пишу не розвідку, навіть не критичний нарис, а спостереження.

Виступивши на кон українського красного письменства, Микола Вороной відчуває, що воно не дає відповіді на всі питання, які повстають в душі, що воно не задовольняє всіх тих художніх вимог, які опановують цілковито поетом.

Так само і що-до світогляду.

Народовольці російські розбуркали в ньому українську стихію. Вони розвинули і його політичний світогляд. Але не було ґрунту, на якому б зміцнювалася його національно-політична свідомість.

В 1895 році Микола Вороной їде до Драгоманова у Софію, але під час пробування свого у Львові довідується, що знаменитий публіцист помер. Вороной вступає до Віденського університету на історико-філологічний факультет, а трохи згодом переводиться до Львівського університету.

„Закордонний період“ відіграє величезну роль в житті Вороного, як людини, а ще більше, як поета. Мало того, що витворює певний політичний світогляд, але й знаходить фундамент, на якому зростає вся його творчість. У Відні він знайомиться з лідером австрійської соціально-демократичної партії, Віктором Адлером, який захоплює його марксизмом, як витриманою філософською концепцією. Народовольчі настрої згасають, а з часом і зовсім замірають. Знайомство з гуртком Мит. Ганкевича, який видавав в той час у Львові латинськими літерами опозиційний „Робітник“, зовсім переконує Миколу Вороного в правдивості марксістської теорії.

Знайомство й зближення з Іваном Франком спричинилося до поглиблення поетичної діяльності Мик. Вороного. Франко імпонував молодому поетові своїми розмовами про поезію, яку він глибоко розумів. „Зівяле листя“ — надзвичайно впливає на художні настрої Вороного. Разом з цим Микола Вороной знайомиться з польською літературою й, зацікавившись новими напрямками у французькій літературі, — студіює спеціально для цього французьку мову. І можна з певністю сказати, що поміж української інтелігенції немає більшого від Мик. Вороного-заявця новітньої французької літератури.

В місцевій пресі він бере найбільшу участь, редагуючи неофіційно „Зорю“, працюючи в редакції „Життя й Слово“ й уміщуючи по різних часописах дрібні рецензії й політичні замітки.

Пробування в Галичині спричинилося до ширшого й ґрунтового ознайомлення Мик. Вороного з сценічним мистецтвом, причому він один час був навіть режисером галицько-українського театру. З цього часу в душі поета змагаються дві пристрасті:

поезія й театр. І все життя його проходить в боротьбі між поезією й сценою.

Трупи Садовського, Саксаганського, Карпенка-Карого, Кропивницького, театральна школа в Москві, російська сцена—такій театральний шлях Мик. Вороного, шлях важкий, бо українська сцена була цілковито в руках старих ветеранів, мала свої консервативні традиції й закони.

Повертається на Україну молодий поет вже цілком охоплений іншими враженнями, іншими настроями. Вони всі відбилися в його поезіях, які є символом шукання нових образів, нових форм.

Романтизм, що заволодів на деякий час творчістю поета, замінюється іншими художніми моментами. І в поезіях „З галицького зшитку“ знаходимо ще типові ідеалістично-романтичні переживання,—„Мандрівні елегії“ написані в тонах імпресіонізму, в яких чуються й символістичні мотиви. Поет порівнює себе з Марком Проклятим, який мусить все блукати по шляху, позбавленому утіх. „Сила неведима“ жене його на цей шлях.

„Самотність, вірна подруга моя,
Іде за мною вслід, куди не рушу,
І мов холодна, темна течія
Вливається і студить мою душу...
Ні радощів, ні щастя, ні кохання,
Одно мені судилося: блукання“.

Самотність, бо поет заглядає в таємницю вічного, бо його охоплює цілий рій образів, проклятих питань, що, немов гадюки, впиваються в серце і що відбиваються в призмі його філософського світогляду.

„І я один, без тям, мимохить,
Немов затертий весь, іду байдужно...
Куди? Пощо? Хіба не все їдно
Тому, хто з рук згубив своє стерно?“

Тут почувуються нотки леонардівського песимізму. Поет у владі настроїв, викликаних різними філософськими системами, особливо філософією Шелінга, Шлейєрмахера й Леонарді. Він блукає, бо перед ним зростають проблеми світової ваги. Він „з рук згубив своє стерно“, але ще не знайшов нового.

Земля йому здається пусткою, як кладовище.

„Нікого. Темно. Марний поклик мій...
Хоч би луна озвалася до мене!
Єдиний відгук в темряві нічній—
То підмух вітра та виття скажене“...

Написані в октавах (перший спосіб вжиття цього розміру для трактування серйозних поетичних пьєс), очевидно під впливом Байронового „Чайльд-Гарольда“, написано-

го в октавах,—„Мандрівничі елегії“ являються цілком укінченою художньою композицією, яка, безперечно, була *новим* словом в українській поезії.

„Осокорі“, „Нудьга гнітить“ і особливо „Vaee victis“—витвір песимістичного світогляду, вірніше, тих самих песимістичних настроїв, що опанували психикою поета під впливом „проклятих питань“ і які найшли своє виявлення в „Мандрівничих елегіях.“

Поет говорить:

„Я самотний стою. Наді мною реве
хуртовина.

Зграї гарній проклятих, що зветься
„на віщо“, „куди“,

Мою душу жеруть“...

Під впливом філософії Шелінга й Сьєворода, Микола Вороний пише цілу низку поезій, де яскраво закреслюється пантеїзм. Природа, взагалі, посідає значне місце в творчості Миколи Вороного. Він відчуває її дихання, її живу силу, її чарівну принадлу.

Пуста земля. Але небо, але зірки, але величність всього світу—хіба немає там життя й вічної дійсної, непереможної краси? Хіба там не народжуються прекрасні мрії, пісні великого, далекого, невідомого?

„Ad astra“—це натхненний спів природі, „отрицання“ землі й ствердження неба. Каже поет:

„Яка величність
І неосяжність
Ся безліч зоряних світів!
А тут—безличність,
А тут—продажність
Людей, двоногих плазунів...
До вас, пречисті,
До вас, прекрасні,
Далекі зорі, лину я.
Шлю вам сріблясті,
Прозоро-ясні
Свої думки й почуття!“

Але як же сполучитися, злитися з Природою?

— Через кохання.

Кохання у Миколи Вороного—незвичайний мадригал версифікаторства, не вислід певних почувань, а спосіб прийняття світу. Кохання—це страждання, це краса страждання (інтерпретація Шопенгауера).

Особливі чарування.

Ідеал непереможно високий.

Треба уміти кохати.

„Чи зумієш ти кохати,
Щоб за все, про все забути,
Щоб усі зірвати путі,
Щоб усі зламати брами?“

Чи здоляєш ти в кохання
Всі скарби душі вложити,
Щоби знов перетворити
Їх огнем свого страждання?

Так, кохання — це екстаз, що душу кличе „в неосяжні високості, вище, дужче... аж до млості!“ Кохання — це молитва, яка охоплює серце чаруванням, яка охоплює увесь світ. В ньому мусять бути страшна сила, сила творчості:

„В світовий пропес творіння
Влиймо всі духовні сили.
Будьмо, як громові стріли:
Дві душі—одно горіння!
Щоб згадали покоління,
Як жили ми, як любили“.

Кохання може увільнятись, як свято увільненого тіла. В ньому є своя краса й чистота. І це кохання змальовує поет в своїй епікурейській поезії „Епіталама“, написаній витриманим трохеєм, який надзвичайно влучно відбиває її основний настрій.

„Людський вік—недовгий вік.
У всесвітньому просторі
Лине в безвість чоловік,
Як дараба в синім морі“...
„Світовий коловорот
Всіх нас в обіг свій затягне...
Хай же тішиться Ерот,
Не Псіхея, поки прагне!“
„Поки в серці є чуття,
Щоб кохатись і кохати,
Поспішайте від життя
Взяти все і все віддати!“
„Хай на славу буде шлюб!
Хай брешуть жагучі згули,
Щоб шукали губи губ,
Щоб сплелись з руками руки,
Щоб злучилися в одно
Животворче, спільне—двоє...
Поки в чашах є вино,
Пийте жадібно... Евоє!“

Кохання може бути, як чисте сполучення душ в одному „екстазі чарівнім“, і тоді вітєє закоханих небо і земля усміхом своїм, і тоді навкруги стільки соняшного щастя! („Fata-morgana“)

Але кохання — часто-густо — зрада. Тоді—пустка в душі; холодно й непривітно —навколо; безнадійність—в майбутньому. Тоді — страждання, надлюдське, жорстоке, дике... Тоді—роспука, нудьга, смерть.

„Зрада, зрада!.. Вона,
Ця потвора страшна,
Зрада, наче той смак невмолма,

Наді мною щемить
В'ється, б'ється, сичить
І зеленими світить очима!
Що вчинив я кому?
І завіщо? чому?...

Я не знаю, не знаю, не знаю...
Де мій згублений рай?
Серце криве одчай...

Я-ж за брамою раю коваю!...“

„За брамою раю“, „Разок намиста“, „Амогосо“—це співи нещасливого, розбитого, зраженого кохання...

Під впливом французьких письменників новішої формації,—Верлена, Сюлі Прюдома, Катіль Мандеса й інших—Микола Вороной починає творити нові образи. І треба зазначити, що він перший почав писати в напрямку символізму (й декаденства). До цього тако-ж спричинилося близьке його знайомство з апостолом декаденства, К. Бальмонтом. Але в його переспівах і всіх символістичних поезіях остільки багацько стилізації, свого, безпосереднього, що часто-густо не можна знайти в оригіналі того, що є в поетичних „глосах“ Мик. Вороного. Хіба що спільні контури?

Наприклад, „Легенда“ є переспів з Ришпена: „j'avait un fois un pauvre gas“... Але завдяки художньому обробленню, повстала цілком нова композиція. „Мені серце неньки живе принеси“ згучить ліше й вірніше, ніж Ришпенівська. „I'coeur ge ta mer pour mon chien.“

„Скрипюнька“, „Молитва“, „Fiat“, „Раб“ „Разок намиста“, „Мандрівні елегії“, „Амогосо“, „Привид“ і інші—поезії, під якими підпишеться кожний символіст.

Форма поезій Вороного філігранна, і—являється його особливістю—завжди відповідає змісту і завжди влучно передає основний настрій поезії. А це свідчить про велику художню чутливість, про дійсний хист, про вихованість Миколи Вороного.

В творчості його багацько свіжості, багацько справжньої краси, багацько співів з надзоряних хмар.

Він поет-чарівник, який своїм чутливим ухом схоплює симфонію далекого неба, далеких зірок,—й перетворює її в сильні, згідні акорди, що хвилюють в нашій душі мовчазні струни чистого й црекасного.

Він поет-дженгельмен, поет в рукавичках, який вірно служить протягом двадцяти п'яти років своїй Музі,—й білосніжне її убрання, й промінисті її пісні, й палка й ніжка її віра.

Наше стародавнє інтролігаторство.

Стаття проф. К. Широцького.

Високий стан друкарської штуки на Україні в минулі часи є ділом знаням і вже трохи освітленим в науці. Вибір шрифтів, добір фарб, розклад орнаментів та уміщення ілюстрацій надавали книгам Львівської, Київської, Почаївської та инш. українських друкарень достойний вигляд, принагідний для ока своїм своєрідним артизмом. Але ж справа з книжними окрасами на тім не спинялася, — друкарі дбали ще й про те, щоб надати книжці пристойну оправу.

Оправлювання чи інтролігування книжок було введено в окреме майстерство, котрим опікувалися, головним чином, ченці. Воно уважалося „перш ділом належним“ і відомий еромонах Климентій навіть присвятив інтролігаторам один з своїх численних віршів:

О ремеслі їх всяк мовит не вонтпливо,
 Же ремесло їх чесно єсть і свято-
 бливо;

І не тільки потрібні вони людям
 вірним,

Але й іноземним безбожним, невір-
 ним.

Хоч не знають писем їх, можуть
 оправляти

Книги, гди на кустусах будут роз-
 смотряти ¹⁾.

Інтролігаторське діло на Україні жило ще з великокнязівської доби ²⁾; ще тоді на книжках бували часами дуже цінні оправы з дорогих металів з самоцвітами (Євангеліє Мстиславове до 1117 р.) та з тканин ³⁾, а також шкуратені сховища — шабатурки (пудло) чи „влагалища“ ⁴⁾ для таких дорого оправних книг. Шкуру діставали у кожумяків ⁵⁾. Стародавнє це інтролігаторство мало своє коріння в Візантійському мистецтві і провадило свій початок ще від старохристиянських та римських діптихів. Воно мало тоді разом з самим

книжним ділом свої особливості, які роблять значне відрізнєння від оправ на книгах друкованих, що мали звязок з новим західньо-європейським інтролігаторством.

Слідуючи за прикладом чужоземних малярів, друкарів, книжних оправників та инш. майстерових людей, інтролігатори на Україні мали свої цехові організації ⁶⁾ або утворювали спеціальні брацтва при монастирях. З таких організацій діставали оправників і на Москві, де штука оправлювання книжок цвіла при Іверському монастиреві, залюдненому в XVII в. виключно українцями ⁷⁾. Рівночасно працювали й приватні інтролігатори чи „партачі“, які не раз своє інтролігаторське авторство в свідомості важності свого свитобливого діла зазначали окремим вписом до оправлюваних ними книжок ⁸⁾.

Оправу робилося давніше на той самий спосіб, що й тепер: тільки замість палятурок зшити книжку вкладали поміж двох деревляних дощок, обтягваних („обволочених“) потім шкурою або тканиною і прикрашуваних зверху всякими витиснутими та накладними оздєбами. Шкура при тім бралася різних гатунків і неоднакового кольору — чорного, брунатного, жовтого, червоного, зеленого. Останніх три кольори рідкіщі, аніж инші, хоча й чорний колір здibuється досить рідко — лише в старіших оправках, як от на друках Федоровича. Острозькі друки мають шкуру кольору жовтого; теж і на ранніх Львівських виданнях. У Києві звичайно уживалася шкура брунатних тонів, як і в Почаїві та в Новгородчу і в Чернігові, а до кращих оправ йшли кольори червоні й зелені. В моменти розцвіту Київської друкарні, як от за часів Розумовського ⁹⁾ червоних та зелених оправ уживалося, яко звичайних, і тоді різницю між коштовницею і малоцінною оправою робили різні набивані та відтискані окраси на шкурі.

¹⁾ Вірші еромонаха Климентія в Основі за 1861. I, 214 в Матер. для укр.-р. літерат. і мови. Льв. № 182.

²⁾ Симоні Мстиславово Євангеліє. Вид. О. Люб. др. писем. т. 122 искусство. К. 1910, XII, 539.

³⁾ Євангеліє волочено оловиромъ. (Хлібник. літ. 6796 р.), книги украси поволокою (Ник. Панд. сл. 36).

⁴⁾ Срезневскій. Матер. для славяно-русск. словаря III, приб. 7 ст.

⁵⁾ Чтенія в Общ. Нестора Лѣтописца XI, 8. 1031

⁶⁾ В наказі Київському міщанству 1767 р. згадується, між инш. і такий цех у Києві. Сборн. Русск. Истор. Общ. т. CVII.

⁷⁾ Харламповичъ. Малорос.-вляян. на церковную жизнь Великороссии. I, 437.

⁸⁾ Сѣдинскій. Опись старопечатныхъ книгъ при муз. Кам.-Под. церк. археол. Общества № 23, III, 57 (лодатк.).

⁹⁾ Описаніє Києво-Печерскихъ изданій Елизаветинской эпохи, составленное В. Срезневскимъ и А. Бемомъ.

Тиснуті окраси інтролігаторські, чи „басми“¹⁰⁾ як вони звалися інакше, виконувалися ритими в міді плитами і первісно складалися лиш з мотивів орнаментацийних, слідуючи в формах своїх за аналогічними роботами західно-європейських майстрів—відомих від віку XV-го. Як і на Заході, той чи инший кольор шкури дїставався через відповідний тон поліру. Перші наші друки, а головне друки Федорівича та після нього Острозькі слідують в полірові і в орнаментациї за, так званими, „альдинами“, ц. б. книгами, що виходили з друкарні Альдуса Мануція в Венеції (XV в.). Цим пояснюється присутність на наших оправах арабських мотивів, бо й Мануцій взорувався на східних зразках. Взагалі звичай робити міцні й оздобні оправи у нас не міг в XVI в. занепасти хоч би через тісні звязки з Європою, де на ту пору замишування вибагливими оправами було цілою пристрастю, що відбирало у багатьох меценатів і книголюбців величезні гроші.

Особливий вплив на розвиток інтролігаторського мистецтва мала штука флорентійська, де дуже багато сприяв тому відомий Томазо Майолі; французький вікоят Грольє Серве через учнів Майолі поширив це мистецтво і в Франції. Коли в оправах Майолі переважала шкура чорноватого чи брунатного з зеленим тонів з тисненим орнаментом і позолотистими берегами, то у Грольє вживалися лиш фарби ясних кольорів з простолінійними переплутаними різними рослинами й плетінками фігурами й рямцями. Ці оздоби пішли в Німеччину і там дали особну декорацію рямцями, що відбилася у нас. Оздоб Майолі й Грольє на Україні не знали, а тільки засвоїли тут те саме, що у Грольє сфарбування шкури. Цей старший спосіб оздоблювання палятурок держався на Україні весь XVII в. одночасно з иншими зразками, що з'являлись тут під впливом часу і місцевих обставин. Пояснюється ж це тим самим з чого виходило й уживання різночасових і неоднаового гатунку мідеритів та дrevоритів до ілюстровання одної й тої ж книжки,—ц. б. бажанням використати будь який підручний матеріал, аби тільки не відступити від служення красі і її розповсюдженню.

Тим то в XVII в. в книжкових оправах на Україні з'являються різні церковні образки і взагалі мотиви, що їх знало штихарство на міді. Такі ритини, часом з підпи-

сами майстрів, гарний орнамент з стараним виконанням, та ще чудесна кольористика, що уживає пофарбованих узорів по золоті, складають головну признаку оправроблених на Україні. Сюди додати ще треба добре вироблений шкурлат (escorlate, що значило шкуру й ткани червоного кольору), га те, що верхня дошка відтискалася золотом, а спідня—сріблом. Такі оправи мали видання Київські та Чернігівські; чимало їх заціліло в Публичній бібліотеці в Петербурзі та в відділі стародруків при Петербурзькій Академії Наук¹¹⁾, а де-що заховалося й по инших бібліотеках та збірках¹²⁾.

Такі оправлені книжки не соромно було підносити й „сильним цього світу“, як от царям. Року 1670 в розкішній оправі подає цареві свої казання Галаятовський¹³⁾, р. 1685 те саме робить Лавра з „Вінцем віри“ Барановича (оправа з сап'яну з золотом)¹⁴⁾, а в 1754 р. Лаврі Київській навіть дається наказ прислати книжок до двору цариці „въ переплетах получше: плохіе подарки обрацають вниманіе императрицы“¹⁵⁾. Але й крім потреб двору, краса книжки відчувалася місцевими людьми й ми здибаємо деякі бібліотеки старого часу цілком зложені з книг прибраних в чудові оправи, як от бібліотека Стеф. Яворського, переховувана в Петербурзькій духовній Академії. Між ними є багато книжок оправлених в пергамен, який теж уживався на Україні за прикладом різних чужоземних виробів в ренесансовому дусі.

Пергамен взагалі не рідкий на наших давніх оправах, тільки вживали його не при друкарнях, а в приватних інтролігаторських майстернях. Чимало цих оправ має бібліотека Київського університету Св. Володимира (Центральний архив), головне на книгах Подільських і Київського міських магістратів. Вони, як і книги з бібліотеки Яворського, мають зверху різні відтиснуті фігури й написи, а часом ще обтягнуті иншим матеріалом та гарно оздоблені золотим і теж витискнутим в кольоровий узір берегом (обрізом), котрий часами й просто замальовувався якоюсь блакитною або червоною фарбою (звичай, що був уживаний ще в в. XIV, як то представлено на

¹¹⁾ Каталогъ Елизаветинской выставки в Петерб. Передмова В. Срезневського.

¹²⁾ Труды Черниговской ученой архивн. Комиссии. XI, 165.

¹³⁾ Эйнгорнь. Рѣчи Галаятовскаго въ Москвѣ 1670. Чт. въ Моск. Общ. ист. и др. т. 175.

¹⁴⁾ Харлампович, О. С. 452.

¹⁵⁾ Іб. 841.

¹⁰⁾ Соболевскій. Славяно-русская палеография, ст. 21.

образкові 28 з відомого своїми мініатюрами сказання о Борисі й Глібі ¹⁶⁾.

Про ткові на оправах, як то вже згадувалося, так само довідуємося з давніх літературних джерел. Уживання їх в пишно оздобних і кольорованих затрималося до XVII в. й за часів гетьм. Розумовського злибуємо їх (брокати, саети, едбаби), на „жалуваних грамотах“ українським манастирям (в Петербурзькій Археографічній Комісії).

В XVI в. з'явилися на книжках ще й так звані „плаці“, чи набивані зверху бляхи (плити), оздоблені ксваням і ритим малюнком, та застіжки з „жуками“ на спідній дошці (ніби ніжки, щоби на них стояли книги). Такі окраси на оправах були відбитком стародавніх Євангельських оправ, яких зразок у себе мємо в Євангелії кн. Мстислава Мономаховича, обкованому злотов і емалевими образками, про котрі тиун княжий в цій-же книзі написав, що: „цѣну Євангелія сего одинъ Богъ вѣдає“ (воно дійшло до нас в реставрації XV — XVI в. і навіть в цьому стані не має собі ціни). Дорогі оправи знали теж в словянських землях і на Заході до XV в. У нас же, видко, стара традиція трималася довше, бо в заповіті Марії Радивиловой р. 1660 згадується, наприклад, дорогооправний молитовник — в золоті і кривавцях (рубини), який вона заповідає своїй сестрі Роксанді Хмельницькій ¹⁷⁾. Так само ми знаємо численні зразки оправних в золото і срібло на престольних Євангелій, фундованих до різних церков нашими гетьманами та іншими благочестивими людьми і добродійниками (напр. в церквах і вівських — в Лаврі, в св. Софії, в ц. Доброго Миколая й инш.). Українські колоністи в Москві в 1702 р. таке коштовне Євангеліє спорудили для брацтва у Києві, про що дійшло до нас спеціально друковане оповіщення ¹⁸⁾.

¹⁶⁾ Видане Бодянським в facsimile й обелідуване Д. Айналовим.

¹⁷⁾ Снітко. Миньская старина, IV, (Троїчанський архив) № 123.

¹⁸⁾ Чтен. въ Моск. Общ. истор. и древн. 1886. IV, 11.

Безперечно, що Євангельські бляхи вплинули на цілий ряд відтискуваних сріблом та золотом оздоб на шкурятиних оправах. В тому, з осібна пересвідчують нас оправи XVIII в., роблені в Почаїві, де маємо цілковите наслідування тих золотих та срібних блях.

Згадати варт ще оправи паперові, що прийшли були до нас з Західньої Європи в XVII в., й розповсюдились в XVIII ст. Вони своїми відтиснутими оздобами ідуть до одного типу з оправами шкурятиними, але мають до себе те, що майже завше обмежуються одними орнаентами, зовсім не звертаючись до інших мотивів. Розцвічені часом де-кількома кольорами, ці оправи бувають незвичайно гарні і доповнюють скарбницю нашої інтролігаторської штуки прекрасними зразками. Таких оправ багато вийшло з Чернігівської друкарні, (палятурки до них виконувалося почасти на друкарському варстаті механічно), а також їх продукувала Лавра і вміли робити приватні майстри.

В XVIII в. на згадуваних оправах різного матеріялу й кольорів вміли інтролігатори вміщати вільні форми, зовсім відмовившись від рямців попереднього часу та від простолігних фігур. Запанілий в декоративному мистецтві стиль бароко та рококо панував тут безмежно і серейшов в XIX в., де традиції старого інтролігаторства заховувала ще та сама Печерська Лавра й останки колишнього цеху ¹⁹⁾. Пізніші стилі правда, впливали там по своїому на оздоблювання оправ, в них в одну пору злибаємо навіть зворот до плетінок французьких оправ Гролье ²⁰⁾, а також фігури, відтиснуті з самої шкури без золота чи срібла і фарб. Очевидно вони виконувалися після модних зразків, але рівночасно з тим Лавра заховує й певну традицію, так що в деяких її оправах, а надто пам'яниках (для народу) заховується національний дух нашого старого інтролігаторського мистецтва.

¹⁹⁾ Иконниковъ. Киевъ съ 1654 по 1855.

²⁰⁾ В XIX в. був довіз оправ з закордону; їх продавали у Києві на контрактах. Киевск. Стар. 1897, VII—58.

Критика і бібліографія.

I. Публіцистика.

727 Др. Дмитро Донцов. *Культура примітивізму*. (Головні підстави російської культури). Черкаси. Видавниче т-во „Сіяч“. 1918 р. Стор. 39. Ціна 1 карб. 40 коп.

Д-р Донцов видав окремою брошурою свій відчит, зложений для київського українського клубу. І це добре і вчасно зробив автор, пустивши свою працю в широкі верстви нашого громадянства. Це не наукова розробка теми і не блискучий політичний памфлет, рахований на поверхові враження. Це збірка думок і спостережень українського політика, що пройшов європейську школу, на собі випробував практику російської дійсності в національній справі і пережив складну гаму політичних комбінацій, яких осередком була українська національна ідея. Він має право і змогу освітити події останніх літ з такого погляду, який ще не ввійшов в свідомість українського загалу, але якого популяризація безперечно потрібна і користна для поглиблення цієї свідомості. Нехай в деталях своїх міркувань автор може де в чім пригинає факти під свою теорію і викликає деякі заперечення, але в основі його ідея оперта на серйозні посилки і для даного моменту особливо цікава тим, що розв'язує рішучим способом питання російсько-українських відносин як в ретроспективнім огляді, так і в зв'язку з майбутніми перспективами.

Свої погляди на Росію, як на певну культурно-політичну цілість, д-р Донцов вже мав нагоду висловити в своїй давній відносно брошурі — „Модерне москвофільство“. В новій його праці ми бачимо ті ж думки, тільки ширше обґрунтовані і викладені більш систематично, з тими доповненнями, які дала в руки автору велика війна.

Країна необмежених можливостей, стихійна сила з аморфною, недиференційованою мішаниною первісних елементів добра і лиха, Росія не тільки механічно розпустила в собі сторонні національні й державні організми, але захопила своїм впливом певні інтелігентні верстви своїх „инородців“ і, врешті, привабила яскравими проявами своєї „культури“ Європу, яка почала дивитись на неї, як на джерело всяких „нових слів“ в сфері моралі, мистецтва, соціальних проблем, навіть при анахроністичнім державнім

устрої і реакційнім укладі політичного життя цієї дивовижної країни.

Констатуючи, що роля російської культури ще не скінчилась і що російські впливи можуть знов з старою силою віджити на Україні, д-р Донцов в аналізі суті і вартости російської культури шукає відповіді на питання, як українці повинні ставитись до цієї перспективи. Витворили своїми впливами російську культуру, на думку автора, три чинники: географічний — безмежний простір землі, невичерпаність її природних багатств і людського матеріалу; політичний — зв'язаність і безправність суспільних станів; і соціальний — брак диференціації особи від загалу, що придушує кожне виявлення індивідуалізму. Наслідком вливу кожного з цих чинників були такі властивости гуртової психики росіянина, які всю російську культуру зробили не тільки одмінною, але в значній мірі протилежною основам культури західно-європейської. Коли на Заході мірилом всіх річей став суб'єкт, — в Росії одиниця і загал злились в одну неподільну цілість, в якій для здорового розвитку індивідуума нема місця. Ця перемога субстанції над суб'єктом в Росії виявилась в усіх державно-громадських установах, гніт яких тяжив над кожним російським чоловіком: „община“, „кругова порука“, родинний уклад, візантійське православ'є, самодержав'є, панщина... Панування загалу, більшости над одиницею, гуртового принципу над індивідуалістичним — є, між иншим, причиною органічної нетерпимости росіян до всього, що вибивається з рамок шаблону, з під пануючої догми, з загально-російського одягу...

Звідси ідеалізація шаблону і загалу, погляд на народ, як на абсолют, як на носителя вищої правди. Звідси культурний примітивізм, який ліг в основу народницького напрямку і знайшов свої форми в творах найталановитіших російських письменників. Звідси, — нарешті, заперечення всякого індивідуалізму, заперечення всього, що ставить одиницю вище маси в матеріяльнім або духовім змислі. І поруч з цим — поширення віри в свій народ-абсолют до ідеї російського месіянства, духового оздоровлення „гнилого заходу“ силами того народу, що ніяк не міг зійти з найнижчого культурного рівня проти інших народів Європи...

З браку класової диференціації в Росії і з безправности російських станів виї-

шла атрофія правової психики у типового росіянина, яка виявляється в таких характерних для російської національної моралі теоріях, як „непротивленіє злу“, і взагалі в культурі страждання. З того ж джерела виїшов брань самодисципліни у росіян і їх нахил з одного боку до анархізму, з другого — до політичного і соціального максималізму. Що до впливу етнічно-географічних умов російського життя, то їх наслідками є непошанування часу, людської праці і людини в Росії, як і нездатність росіянина до економного вживання енергії, до досягнення максимуму результатів при мінімумі зусилля. Звідси хаотичність всіх вчинків росіянина, брань витривалості, безнастанне хитання від пароксизму енергії до апатії, від ділання до зневіря, духовна, політична і моральна ледачість.

Висновок з цієї характеристики російської культури може бути, на думку д-ра Донцова, лиш один. Ця, основана на патріархальних традиціях і запереченні індивідуалізму, культура — є культура примітивна, розкладова; для українців, що мають право вважати себе за частину культурної Європи, російська культура є убійча, вона знищить нас і ті елементи європеїзму, які ми ще зберегли. Щоб не розплистись в цій псевдокультурі чи культурі застою, ми мусимо віднайти в собі забуті традиції нашої стародавньої культури, звязаної з західними впливами, бо лиш тоді наш народ здобуде відпорну силу проти всяких політичних експериментів з боку Росії, коли він повернеться до принципів західної цивілізації і наскрізь перейметься її духом.

Цим екстрактом основних думок цікавої брошури д-ра Донцова я обмежуюсь; численні пояснення і приклади читач знайде в самій брошурі, але і без цього матеріялу можна бачити, оскільки серйозні питання обговорює автор і як було-б бажано українському громадянству мати на ці теми не тільки стислий нарис, яким по суті є брошура д-ра Донцова, але й спеціальний науковий розслід взаємовідносин московської і української культури і значіння перемоги першої над останньою. А поки те буде, мусимо признати, що факти дійсності в кожному разі підтверджують теорію д-ра Донцова.

Видано брошуру добре, хоч, на жаль, засмічено друкарськими помилками. Хотілося б, щоби в дальших виданнях автор трохи більше уваги звернув на свій виклад занадто „західній“ по-до стилю і окремих виразів. Це безперечно сприятиме широкому розповсюдженню його праці.

П. Стебницький.

II. Економіка.

728 Проф. М. Туган-Барановський. Кооперація, соціально-економічна природа її та мета. Переклад З. Ш-ко. Київ. 1919 року. Стор. 140 in quarto. Ціна 10 гривень.

Цю наукову книжку зручно поділено автором на дванадцять окремих розділів. Розібравши, що таке кооперація по словах інших вчених і давши їй своє визначення, в розділі другим, після аналізу природи зиску кооперативів, професор приходить до висновку, що „зиск кооперативного підприємства принципово глибоко відрізняється від капіталістичного прибутку“. Класифікацію кооперативів автор теж дає свою, хоча вона не чітка, не виразна і далека, скажемо, од українського кооперативного життя. Наше життя в залежності од того, хто чим переважно цікавиться, позначило у нас три найголовніших типи кооперативів: кредитових, споживчих та, наприкінці, сільсько-господарських.

Четвертий розділ розповідає про батька кооперативного руху Овена та про положення ним початок споживчої кооперації на світі, самої старшої з відомих типів кооперації. Розповідається, як з широких утопічних мрій його про комуністичні громади вийшли перші несміливі спроби споживчих товариств, од яких одвернувся сам Овен, але які в Рочделі щасливо таки справилися з практичними труднощами життя, дякуючи особливим, так званим, рочдельським принципам. (Розділ IV). Нині ми маємо на батьківщині ж Овена, в Англії, споживчі товариства двох типів, — рочдельські, — що ставлять собі, крім насущних, ще й більш далекі цілі, мріючи перетворити весь нинішній соціальний лад і збудувати новий моральний світ, і не-рочдельські. Останні — споживчі товариства урядовців, які купують всяку всячину по оптових цінах, щоб потім перепродати те все по як найнижчих цінах. Жодними високими ідеями не-рочдельські товариства не пройнято.

В той час, як в Англії народилася споживча кооперація, по характеру учасників, пролетарська, — в Германії взяла початок собі дрібнобуржуазна кооперація, фундатором якої вважають батька німецької кооперації Шульце. Він утворив народні банки, які що-більший мають успіх, тим більше стають на шлях переродження у звичайні капіталістичні акційні банки. Між иншим, послідовники Шульце вважають це своєю заслугою й навіть цим пишаються. Позичивши ідеї Шульце, Райфайзен, якого вважають творцем селянської кооперації, в

тій же Німеччині засновує цілком новий тип кредитових товариств на принципах, що здавалися для Шульце ересью, але які оправдали себе в житті і прищепились в селянських громадах. Розділ IX-й присвячено детальному розгляду тих райфайзенських принципів.

Далі автор зупиняється окремо на селянській кооперації, що виходить з вузьких рамців самого тільки кредиту, подаючи її взірці, які трапляються по різних державах Європи. Тут мова йде про закупочні товариства та товариства збуту, про елеватори, маслобойні товариства і товариства переробок, про французькі сільсько-господарські синдикати і таке інше. В дальшому XI-м розділі зазначає шановний вчений все громадянське значіння сільської кооперації, після чого стає наочним, що цей рід кооперації у всіх країнах Європи (Німеччина, Франція, Бельгія...) перебуває під дужим впливом реакційного класу аграріїв. Можна сказати, що верховодять нею дідичі, тоді як природно-б сільсько-господарський кооперації приваблювати до себе, головним чином, середніх та заможних селян і їм самим без великопанської опіки в сільській кооперації орудувати. Через те на Заході сільсько-господарська кооперація в наші часи набірає характеру протисоціалістичного.

Нарешті, в розділі XII-м автор говорить про останню мету кооперації. Довівши раниш, що в класовім суспільстві фактично кооперація не може зоставатися позакласовою, Т.-Б. вважає високоетичним те, що кооперація живе над-класовою ідеологією, що вона намагається піднятися над класовими протиріччями капіталістичного суспільства. Автор не згоджується з тими, хто мислить, що кооперація в нинішнім своїм вигляді є тільки соціальний компроміс і гадає, що в ній є щось, що стоїть вище такого компромісу. Зазначивши далі, що соціалізм майбутнього може бути тільки державним соціалізмом, в якому людина зазнає примусу та гніту і пославшись на Канта, по якому природне право людини в свободі, автор в кооперативних організаціях, зложених по вольній волі учасників, бачить ту антитезу державного соціалізму, яка не тільки може, а й повинна жити в царстві майбутнього. Повинна бути, щоб зберігти волю окремії людині, дати їй такий затишок, куди рука держави не сягала-б, і де герої думки та волі, що являються проводирями людскости, могли-б безборонно і на-далі виявляти вільну ініціативу, бо тією ініціативою й посувається історичний прогрес. Одже

і за державного соціалізму кооперація зостанеться, при чім буде вона не низчою, а вищою формою господарства.

Зостанеться вона в формі трудової кооперації і знайде собі місце переважно в сільському господарстві, де не можливо велике виробництво. В соціалістичній державі сільська комуна буде зкупчувати в собі всю сільсько-господарську працю, організовану в самі ріжноманітні сільсько-господарські кооперативні типи.

Таким чином в соціалістичній державі, де господарство буде збудовано на примусовім принципі, не тільки будуть мати місце кооперативні організації, утворені по вільній умові, а ще й показуватимуть шлях до цілком иншого громадського устрою, більш далекого, який прийде вже на зміну соціалізму, і ім'я якому—анархізм.

Перекладчик справився з своїм завданням більш-менш добре, але на адресу видавця годиться направити кілька уваг. По-перше, переклади творів таких наукових сил, як М. І. Туган-Барановський, потребують редакторського перегляду. Через те, що цього не було, в книжці зосталося кілька невизначених місць. На стор. 121 од слова „Таким чином і по ...джерел“ з розгону читачеві здається буцім то автор виправдує кооперацію, що вона не руйнує й не знесилює сільського господарства... На 128 стор. і в инш. місцях перекладчик московські слова і „свободу і волю“ перекладав индію однаковим словом воля. Фразу „кооперативы въ области владѣнія“ (стор. 23) перекладено цілком незугарно: „кооперативи в оточенні володіння“. Не буду вказувати менших недоглядів, яких легко можна було уникнути. По друге. Обгортка не задовольняє й малюнком і надто літописним, зовсім нерозбірним шрифтом. По третє. Таких книжок без оглаву не випускають.

Наприкінці, розуміється, не можемо не побажати цій надзвичайно цінній і глибоко повчаючій роботі самого найширшого розповсюдження як серед нашої інтелігенції, так особливо і між робітниками української кооперації.

О. Мицюк.

729 *Порш Микола. Україна в державному бюджеті Росії. Видавництво „Каменяр“. Катеринослав. 1918 р. Стор. 32. ціна 50 к.*

Українське соц.-дем. видавництво „Каменяр“ видало відому працю М. Порша про значіння України в державному бюджеті Росії.

Треба зауважити, що видання для народу таких книжок, як ця, має свою рацію, не дивлячись на те, що праця написана вже давно і що цифровий матеріал, який наводить автор, занадто давній. Висновки, які робить автор з цього матеріалу не втратили свого значіння й нині, тоб то в часи, коли знов починають дебатувати питання про існування України, як самостійної держави, з окремим бюджетом, торговельно-промисловою сферою, митними кордонами і т. д. Крім того, праця М. Порша має й постійне значіння, як одна з найкращих агітаційних праць, бо дає досить матеріалу, ґрунтовного і бойового, за для підтримання ідеї самостійності України. Поки не буде видано повних статистичних таблиць про Україну, опертих на новіших даних, поміщений в праці М. Порша статистичний матеріал зараз є майже єдиним джерелом даних про фінансово-господарське становище України для широких кол громадництва.

А. Яковлів

730 *К. Шеметів. Організація торгівлі в споживчих товариствах.* Переклад з 2-го російського видання О. Варави, під редакцією А. Сербиненка. Видання „Дніпросоюзу“. Київ, 1918 р. Стр. 80, ц. 3 гривні.

Поволі збагачується і українська кооперативна література. Названу книжку ми вважаємо особливо цінним придбанням, бо вона єдина в своєму роді: дає не теоретичні міркування про ту чи иншу кооперацію, вирішує не кооперативні ідеологічні проблеми, до чого сільський читач ставиться скептично, а більш-менш докладно сприяє увагу споживача-кооператора на практичному боці справи—як організувати торгівлю в споживчому товаристві, щоб і споживче товариство не страждало економічно і споживачі були задоволені.

Зміст книжки складається з п'ятих розділів: I. Загальні основи кооперативної торгівлі; II. Закупка товарів; III. Як організувати продаж товарів; IV. Як зберігати товари; V. Поширення діяльності споживчого товариства. Кожен розділ розбито на окремі статті, що значно полегшує користування книжкою, особливо коли вона потрапить до рук неінтелігентного читача. Щоб наш читач міг докладніше уявити зміст книжки, ми для прикладу наведемо склад статтів хоча би першого розділу. Цей розділ складається по-перше з трьох підрозділів і потім уже з статтів. В перший підрозділ „Організація крамниці“ входять статті: а) „Місце для крамниці“, б) „Розміри крамниці“, в) „Яке повинно бути помешкання для крамниці“, г) „Зовнішній

вигляд крамниці“, д) „Товариська крамниця в середині“, е) „Розподілення і порачування товарів у крамниці“, ж) „Витрата коштів на наймання і улаштування крамниці“. Другий підрозділ „Вибір товарів“ складається з—а) „Які саме товари продавати“, б) „Чи добре мати великий вибір сортів товарів?“, в) „Як і коли збільшувати вибір товарів?“, г) Небезпечні відділи (м'ясний, молочний, мануфактурний і готового одягу). Третій підрозділ „Запаси товарів“:—а) „Загальна кількість потрібних товарів“, б) „Скорість оборотів і невикідність великих закупок“, в) „Заготовка товарів на строк“. І так складено всі підрозділи п'ятих основних розділів. Все це тим користніше, що викладено давнім кооператором, який студював все це не у себе в кабінеті, а на практиці, в житті.

Нам тільки здаються сумнівними твердження п. Шеметова там, де він говорить— „Але в великих містах, де населення є по над 500.000 душ і де є якісь окремі групи однакового населення (наприклад, робітники в фабрично-заводських районах),—ліпше закласти кілька нових споживчих товариств, ніж скупчувати різні групи споживачів у одному кооперативі“. Кооперативна думка останніми часами, на підставі теоретичних і практичних міркувань, приходять до висновку, що у великих поселеннях (містах, містечках і селах—бо в селах з 30 тис. населення, напр., на півночі Таврії) далеко вигідніше розвивати, так звані, „многолапочні“ кооперативи, чим засновувати багато окремих т-в (скорочення видатків по управлінню, відсутність конкуренції, більша відповідність основному принципіві кооперації—„єднання“ і т. д.). Вадю книжки ми вважаємо те, що в ній цілком не згадано про продаж книжок при крамницях споживчих товариств. Гадаємо, що рація цього нашого зауваження остільки очевидна, що не треба її й коментувати. Про дрібніші спірні думки ми не згадуємо, бо багата змістом книжка од цього майже не програє.

Мова перекладу досить добра, але все таки це переклад і тому йому не можна було уникнути деякої штучності в синтаксисі, не зовсім відповідаючій духові української мови. Це ми зауважуємо лише з того приводу, що книжку кооператора-українця (голови „Централу“) прийшлося перекладати з російської мови, немов віа не міг сам написати відповідної української книжки.

З зовнішнього боку книжку видано досить чепурно для наших часів і ціна її не дорога.

Ів. Прихоженко.

III. Красне письменство.

731 Гаврило Левченко. Чернігівські си-
луєти. Оповідання. Вид. Якова Юровського.
Пирятин. 1918 року. Стор. 64, ціна 2 карб.
10 коп.

Гаврило Левченко, великий оповідач з Пирятиня, автор неодоладної драми про „Бнязя Хорива“ (друкованої колись в „Укр. Хаті“) і довгої низки інших шедеврів, список яких можна бачити на обкладинці, обдарував українське письменство новим збірником оповідань.

На перших сторінках нової збірки надибуємо не то „посвяту“, не то передмову, в формі авторового листа до поета Гр. Чупринки.

Д. Гаврило Левченко звертається до свого „товариша по перу“—по над головами темних читачів і „завзятих критиків“ з своїм художнім profession de foi. Юнгфрау розмовляє з Фінстераргоном:

„Перечитавши мої книжки, ти, мабуть, постережеш, що я не йду тим плаксивим, патріотичним шляхом, яким ідуть майже всі наші белетристи, і те що мої оповідання вільні од всякої реторики та гімназичеської філософії... Я не підношу читачеві замість Шопенгауера, Ніцше і Гартмана якесь безтямне товкмачення пессимизму, якийсь безколірний соус... Я не мрію одкривати Америку і спасати людськість. Я не літаю десь в блакиті, а плазую по землі“...

Далі йде цитата з листа Чупринки, де він так вітає нашого автора: „Гаврило, ти, як хочеш знати, уважний обсерватор, дійсний письменник, в тобі є хороша белетристична жила“... тільки оповідання і малюнки „треба виточувати, бо прийдуть кращі часи, і тобі, і твоїй праці зроблять урот“.

Похвалявши себе устами свого критика і друга, автор просить у нього вибачення на той випадок, коли останній збірник видасться йому (критикові-другові) не досить обробленим; авторові, мовляв, не до того було,—заважала сила всякої роботи по комітетах, управах, радах і товариствах (передмову складено в грудні 1917 р.). Одначе, який би там не був збірник, д. Гаврило Левченко про те не хоче, щоби його компетентний кореспондент підносив його „до хмар блакитних, до високих зір привітних“,—він бажає почути щире слово, і свого листа закінчує такою урочистою фразою:

„Аміль. Обіймаю і цілую тебе не яко Іуда, не яко розбійник. Твій Гаврило Левченко“.

Після передмови йдуть оповідання, здебільшого невеликі, стор. по 2—3. Всіх оповідань 13.

Зміст їх—анекдоти і картинки провінціального життя, зразком може бути „Архиерей“. Архиерей вертається до міста з хутора набожної вдови, де святив каплицю. По дорозі трапляється якась пригода з кіньми. Фурман спляє коні, щоб поправити зброю, а архиерей тим часом виходить з карети подихати повітрям. Але не встигає владику оглянутися по степену, як фурман, не помічаючи, що в кареті нікого нема, поганяє і від'їздить, лишаючи владику на шляху.

От і все оповідання. Дійсно: Америки автор не одкриває.

Оброблення сюжету у автора вельми примітивне і великий письменник взагалі пише дуже незграбно.

От вам, наприклад, любовна сцена:

— Я не знаю, що я почув би, як би ви, Маріє Павловно, подивились на мене допитливо і напружено... Але як ви ніколи не пестите мене довгим поглядом, то...

— Голі, Петре Івановичу, до чого все оце?... Будемо говорити по звичайному, як завжди. (Ст. 40).

А от і друга розмова:

— Первоцвіт... Ти—первоцвіт... Ти єсть вісь мого життя... Я люблю тебе... Люблю!..

Він взяв її в свої обійми і вони зашмерли в міцних стисканнях. (Ст. 47).

Цікаво знати, з кого д. Левченко і його „товариші по нещастю“,

...сь кого портрети пишуть,
гдї розговори эти слыхать.

А на останній сторінці новий сюрприз—примітка видавця, д. Юровського, в котрій він повідомляє, що через технічні умови друку він одно оповідання повернув авторові, а надруковав замість того поезію „На герці“.

„Почему сіе важно, во первых?“

М. Зеров.

732 Іван Нечуй-Левицький. Чортяча спокуса. Оповідання. Трете видання. Видавництво „Сіач“, № 41, Черкаси, 1918 р., ст. 53, 16-^о, ціна 75 коп.

Проста, м'якотіла жінка—молода, вродлива удова Настя, під впливом „доброзичливих“ кумась, починає заглядати в чарочку. Правда, в часи просвітку, коли п'яний чад вивітрується, зникає і в голові розгодинюється, удовиця зарікається не брати на-

віль краплі в рот п'яного дурману. Тверда на своїй постанові, вона каже до кумась: „ідіть собі, звідкіль прийшли! Не спокушайте мене. Я сьогодні висповідалась і запричастилась... Одчепіться од моєї душі! В мене всі пляшки порожні. Коли не ймете віри, то подивіться!“ (ст. 7). Де тобі одкараскатись од Хаброні,—це така кума, що „всі поп'ються й попадають на землю, навіть чоловіки, а вона одна ходить по хаті, як москаль на муштрі“ (ст. 11). Здає перед Хабронею Настя, пристає на її намовляння та улещування. І в результаті,— кажучи словами самої Насті: „в неділю піли в мене, в понеділок похмілялись в Хаброні, у вівторок—в куми Мотрі, в середу—знов у мене... Та як його в світі божому не пити! Люде саме позбірала виноград, нарobili вина. Підеш на базар, стоять валками вози та все з бочками вина. Там продають вино відрами, там точать жида з бочок. Ідеш базаром, йдеш улицями, скрізь шинки та шинки. Молдавани стоять возами коло шинків та п'ють кухлями. Скрізь тхне вином, куди не повернешь. Тхнуть базари, тхнуть улиці, тхнуть вози, тхне кукурузяна солома на возах. В шинках повно народу, всі п'ють. Таки так скушає мене нечистий, куди не повернусь, тай годі!“ (ст. 10).

Удова Настя і її кумасі живуть на пригороді м. Кишиньова—Ришканівці. В оповіданні „Чортяча спокуса“ автор, разом з чарколюбивими кумами, торкнувся і місцевих звичаїв (як, наприклад, поминки мертвих на кладовищі (ст. 13), намалював чудову картину стиглих виноградників (ст. 28—30) і вивів циган-зłodіїв (ст. 47 і инш.), з котрими Настя заприятелювала, познайомившись в шинку за чаркою.

Оповідання написано жваво, прекрасною мовою,—дрібно пересипане, мов перлами, блисками бадьорого народнього гумору. Одно слово в такім же стилі, як відомі оповідання цього ж автора—Баба Палажка та Баба Параска, Невинна і инш. Не тільки читач середньої руки, а й вибагливий інтелігент залюбки прочитає оповідання, одпочиваючи од якоїсь більш серйозної праці в родиннім оточенні. Оповідання вийшло третім виданням—це також певна рекомендація для нього.

Одно нас не задовольнило—зовнішній вигляд книжечки. Друк якийсь брудний, немов у лубочнім виданні.

Х. Майстренко.

733 Байки Левка Боровиковського з його портретом і біографією. Під редакцією Гр. Коваленка. М. Черкаси. Видавниче т-во „Січ“. 1918 р. XVI+66 стор., ціна 1 карб. 40 коп.

Без малого сто років перед цим, слідком за небагатьома українськими літераторами свого часу, почав писати по українському Левко Боровиковський, бажаючи показати, що „мифніе ложно, якобы язык малоросійскій способенъ только для выраженія смѣшного и низкаго“. Невелику літературну спадщину лишив по собі Боровиковський. Між иншим, він дає громадянству книжку байок, видану року 1852 під назвою „Байки і прибаутки“. Це, як справедливо каже д. Коваленко в передмові, „перлиночки“, що вродилися з творчого духа, з хвсту й доброго серця автора та його приятелів—селян. Лаконичні по формі, етнографічно-побутового здебільш характеру, байки Боровиковського одбивають в собі селянську психологію тих давніх часів. В основі байки часто лежить народня приказка. Дотенні взагалі, написані гарною щиро-народньою мовою, не раз сильні і вдатні, вони і в наші часи знайдуть собі прихильного читача. Біографічну замітку про Л. Боровиковського написав Гр. Коваленко. Написав докладно і популярно.

В. Страшкевич.

734 На розвагу старим дітям. Ділові та бабіві перекази. Зібрала і списала Софія Тобілевич. Зредактував В. Старий. Видавництво „Сміх“. Кн. шоста. 1918 р. 64 стор. Ц. 75 коп.

Малесенький збірничок, якого зручно заховати в кишеню, щоб у дорозі чи коли там трапиться, може під час журби, прочитати ті 34 народніх анекдоти, що в ньому уміщено. Сюжети цих „життьових малюнків“ здебільшого уже відомі в літературі. Оброблені Софією Тобілевич з старанним береженням їх щиро-народнього характеру, вони безпретенсійні, але ж в наш бурхливий вік на наших змучених і завчасу постарілих обличчях од них таки часом розцвіте весела усмішка і скромне бажання автора, висловлене в передмові, таким чином здійсниться.

В. Поточний.

IV. Педагогика і школа.

735 Русова. Початкова географія. Київ. 1918. Т-во „Друкарь“. Стор. 1—118. Ціна 2 карб.

„Коротка географія України“ в 2-х част. Хомика, „Ілюстрована коротка географія України“ С. Я. в видан. „Вернігори“,—це все,

що з'явилося протягом 1918 р., на книжковому українському ринку з поля підручників по шкільній географії України. Але обидві книжечки не могли цілком задовольнити потреби в короткому, систематичному, цілком правдивому й науково-популярному нарисі географії рідного краю для дітей наших селянських та взагалі початкових шкіл. Цю хибу може в значній мірі доповнити як раз книжечка відомої нашої діячки С. Ф. Русової, хоча автор, складаючи свою книжку, мав на меті трохи інші завдання, більш широкі,—а саме—дати коротеньку систематичну пропедевтику до географії відповідно тій програмі навчання географії, яку було вироблено „Українським Товариством Шкільної Освіти“, та вимогам сучасної педагогіки.

Зміст книжечки такий: I. Напрямок, далечність. II. Маштаб, план, карта. III. Земна куля. IV. Українська земля. V. Грунт землі. VI. Склад землі. VII. Гори й низини. VIII. Поверх і ґрунт України. IX. Вода на землі. X. Українські річки. Дніпро. XI. Дністер та другі українські річки. XII. Море і океан. XIII. Українські моря: Чорне й Азовське. XIV. Повітря і його значіння. XV. Звідки взялися гори і вулкани. XVI. Денний і роковий оборот землі. XVII. Місяць і зорі. XVIII. Підсоння. XIX. Рослини і звірі на землі. XX. Рослини і звірі на Україні. Люде на землі. XXI. Український нарід і з чого він живе. XXII. Найголовніші місця на Україні.

Отже розділи IV, VIII, X, XI, XIII, частини XVIII, XX, XXI і XXII займають 43 сторінки з 22 малюнками з 56, що має вся книжка, і цілком присвячені Україні. Колиб їх окремо зброшуровати та трошки переробити, вийшов-би досить гарний підручник по географії України (включаючи Буковину й Галичину) для початкових шкіл та молодших класів гімназії. Тільки слід було-б поновити статистичні данні (1907 р.) *) хоча-б по данних сільсько-господарського перепису 1916 р. для українських губерній бувшої Російської імперії або по „Статистических ежегодниках“ за останні роки, та обмежуватися точністю не далі третьої цифри; при означенні кількості населення таких міст, як Катеринослав, можна залишити й цифри 1897 р., щоб яскравіше підкреслити хуткий зріст таких міст в залежності від фізико-географічних та економічних умовин.

*) В книжці мабуть помилково їх віднесено до 1 січня 1907, позаяк вони відповідають як раз данним „Всеобщей переписи 1897 года“. В. Д.
1049

Що-до цифрових данних по інших розділах книжки, то доведеться переглянути ті, що їх наведено на 77 стор. відносно попередників (пересічно?) планет та їх віддалі від сонця і які де в чому значно відрізняються від того що, ми знаходимо, наприклад, в великому географічному атласі Андре (Andrees Allgemeiner Handatlas, Tab. 2) чи в відомій книжці Мейера: „Мірозданіє“ (табл. „Планетная система). В розділі „Гори й низини“ замість малюнка 16, на якому зазначено, здається, Буассонський льодовець, краще було-б помістити Алечський льодовець, чи льодовець Дих-су (Кавказ, група Дихтау-Коштантау), на якому виразніше виступають типові морени, про які нагадує автор на стор. 32.

Книжка має досить гарний зовнішній вигляд. Малюнки більш-менш типові. Все пройнято гарячою, здоровою любов'ю до рідного краю і тонким чуттям краси природи й тісного зв'язку природи з людським життям.

Проф. В. Дубянський.

736 Т. Лубенць. Читанка. Друга книжка до читання, зложена по методу виховального читання. Київ, видання Є. Череповського, 1918 р., сторінок 184, ц. 4 карб.

Сучасна педагогія виставляє на перший план принцип розвитку всіх сторін духовної природи людини, і особливо допомінається того, щоби викликати до розумної діяльності ці духові сили і пробудити сили, так звані, сплячі. Ми знаємо, що колишня початкова школа мала за собою ті найбільші гріхи, що, по-перше, вона була чужа нашим дітям по самій мові викладу, а, по-друге, навчання мови провадилася так, що всю увагу було звернено на вивчення граматичних форм, правильності письма і т. ин. Що-ж до вивчення кращих зразків рідної літератури, багатства її художніх форм, виразів, а головне її морально-виховуючого значіння, то про це в ті часи не могло бути й мови. Але теоретичне вивчення законів, які керують мовою, без вивчення сомої мови, все це спирається тільки на одну пам'ять, а не на розуміння. Тому то й знання, придбані таким шляхом, хутко зникають, не зважаючи на те, що на засвоєння їх було витрачено стільки часу й сил. Крім того, таке вивчення мови зовсім не виховує в наших школярів любови до письменности, не розвиває в них літературного смаку.

Ото-ж наші педагоги, розуміючи цілком раціональні вимоги педагогії, складають свої читанки, наближаючись до методу виховального читання. До таких підручників належить й читанка д. Лубенця, що має своїм

завданням познайомити учнів з кращими зразками наших народніх і художніх словесних творів, а також привчити їх добірно, ясно й, по можливості, літературно викладати свої власні думки. Читанку цю поділено на вісім розділів, а саме: Казки, Пісні, Колядки, Думи, Сем'я, Громада, Рідний Край, Наука.

Коли почнемо щільно розглядати всі ці поділи, то побачимо, що складач заміщався в розполозі окремих оповідань і чимало допустився грубих помилок.

Так ми маємо на стор. 89 (Рибалка) уривок з повісти, що ніяк не можна віднести до розділу „Громада“.—Тут мова мовиться про красу природи, ночі, рибальства і, взагалі, всіх отих краєвидів, що так мальовничо оточують наші луки, річки. Так само й оповідання „На дніпрових порогах“ (стор. 97) та „Дід Євмен“ (ст. 100)—(в першому з них переказується про красу та небезпешність Дніпровських порогів, а в другому говориться про побут, рідне оточення, вдачу й високі здібности типового Українця), від розділу „Громада“ дуже далекі; і такі помилки надібуємо, мало не в кожному розділі. „Не туди втрапили“ такі оповідання: „Орися“ (ст. 127), „Як Бог дасть, то й у вікно подасть“ (ст. 165), „Перший коваль“ (ст. 142), „Два сини“ (ст. 150). Чудову думу—„Брат з сестрою“ (ст. 76) чомусь віднесено до розділу „Сем'я“. Часами не досить вдало підобрано й літературний матеріал. Так, оповідання „Старі люди“ (ст. 83) дуже слабеньке, просто „архивне“, а тому в читанці йому не може бути місця. „Чабан“ (ст. 153) і „Маляр“ (ст. 156) просто зовсім не варті того, щоб їх містити в книжку, що призначається для виховання дітей.

Оповідання „Маляр“, як зазначено в читанці, записано В. Розвадовським. Але, не кажучи про самий зміст його, зазначу тільки ту зулуську мову, якою цей добродій записував свій переказ, ось вона: „Позпліч на рімні скринька“. „Ясно здалося йому, що незнайомий хоче видерти за чуприну, як недавно пан з осели“. „Вліз він на дерево в парці (парк) горіхів набрати“. „Казали ему щось нове, але зовсім не трудне й не зле, повіда не було відмовлятися“. „Слідкував за рухаючимся оливцем“. „Він виныме“. „Він відрисував, відмалював“ (Попобив?). Ото-ж подібних помилок тут стільки, що й не списати; скажу, наприклад, що на одній 161 стор. їх щось більш 20, а цю-ж „літературну перлину“ вміщено аж на дев'ятьох сторінках.

Розглянувши всі ті запити, по яких діти повинні писати класні написання, треба сказати, що їх тут вміщено дуже й дуже мало, так би, мов на зразок. Але ж і ті, що їх вміщено, не завжди доладні. Наприклад, на стор. 148 намальовано двоє учнів-хлопчиків, а під ними запитання: „Напишіть, що тут намальовано“. Звичайно, такі запитання нічого не дадуть дитині і цілком справедливо викличуть в неї коротеньку відповідь:— „Двоє хлопчиків“. Або: „Напиши, як у вас на Великдень дзвонять увесь день на дзвіниці?“ „Як у вас вдома варили крашанки і як писанки писали?“ Гадаємо, щоб викликати у дитини цілий рій думок, щоб заохотити її до написання, треба давати більш змістовніщі, з більшим життям малюнки і вміщати під ними такі запитання, які б сами по собі відчиняли двері за для дитячої уяви, вабили б їхнє серце до захоплюючих подій, переживань і допомагали-б дитині розвивати самостійну творчість, спостережливість й звичку ставитися свідомо, а не механічно, до кожної праці.

Що-ж до самого змісту окремих розділів, то треба зауважити його неповність. Так, байок зовсім немає, віршів подано дуже мало і вони мають тут характер якоїсь випадковости. В першому відділі (Казки, Пісні, Колядки, Думи) мало зразків такої народньої творчости, яка яскраво відбиває погляди самого народу, в період його дитинства, на природу та суспільне відношення людей. Матеріал другого відділу (Сем'я, Громада, Наука) повинен би ознайомлювати дітей з життям людей, головним чином, дитячим.

Завдання ж третього відділу (Рідний край)—показати значіння літератури, як засобу естетичної насолоди, і разом з тим підняти й виховати в дітях любов до рідного краю, рідної природи. На це все звернуто мало уваги в читанці п. Лубенця. Та, поки що, при певній свідомості вчителя, і ця читанка дасть більше користі нашим дітям ніж мали вони досі від читанок, складених по, так званій, методі „тягни до купи все, потім розберем“, бо вона наближається до методу виховального читання, а метод цей є вимога сучасної педагогії. З технічного боку читанку видано добре. *Олекса Діхтярь.*

737 Л. Леше. Підручник німецької мови. Вид. Ів. Самоненко. К. 1918 р. Ст. 80. Ц. 2 р.

738 С. Русова. Початковий підручник французької мови. Вид. Винницької Просвіти. 1918 р. Вінниця. Ст. 62. Ц. 3 карб.

В мент напруженої роботи по освіті народній, коли самосвідомість народу гігантськими кроками іде вперед, яскравим доказом

чого може бути відкриття за минулий рік 140 українських гімназій, повит на підручники надто великий. Підручники потрібні по всіх галузях навчання. А тим часом з технічних та інших незалежних умов підручників на Україні ще дуже мало. А все-ж таки, мусимо зазначити, що ми вже пережили той гострий час, коли не було майже ніяких книжок для школи і коли всяку шкільну книжку хапали обома руками. Тепер же, коли на книжний ринок викинуто де що, від чого школа вже не в такому безнадійному становищі, ми можемо й мусимо уважніше ставитись до кожного нового підручника, можемо вибрати й відкидати.

Виходячи з зазначених вище думок, мусимо з жалем визнати, що підручник п. Леше нас не задовольняє з багатьох причин. Автор в свій час пристосував свою книжку до російської буржуазної молоді, але цей час минув. Демократизація школи стала аксіомою. Тому, коли автор хотів дати українським дітям книжку, мало було перекласти її російську частину на українську мову. Треба було дати й матеріял для класних робіт ближчий по змісту сучасним шкільникам. Д. Леше не зробив навіть такої дрібниці, як заміну всіх його Петрових, Іванових, Акулових прізвищами більш українськими. Друга аксіома і сама головна: шкільний підручник повинен бути товаришем дітям, діти мусять його полюбити, — тільки при такій умові діло навчання йде успішно. Коли-ж книжка не цікава, суха, далека по змісту від дитячого життя, — вона стає їм осоружною, діти її не цінують і не люблять, — справа навчання посувається мляво і дає дуже малі наслідки. Гот, підручник п. Леше ледве чи викличе що найменшу цікавість до себе у дітей — надто вже він важкий, сухий та формальний по змісту. Всі класні роботи з'осереджуються тільки на розмовах: це зветься так, а це он як. Нема в книжці майже жодного оповідання, загадки, казочки, приказки, художнього вірша; — нема взагалі ніякого, повторюємо, цікавого матеріялу да-для дитини 10—12-річного віку. А для такої жвавої й корисної класної роботи, як драматизація, у п. Леше нема навіть і натяку. Коротко кажучи, нема в цьому підручнику нічого свіжого, задовольняючого сучасну педагогіку. Що-до українізації книжки — то тут одне непорозуміння. Тут або перекладчик не добре знав німецької мови, або автор ще гірше розбірався в українській. Тут ми перш за все дізнаємось, що в українській абетці є такі літери, як ъ, з та з (ст. 5). На

одній і тій-же сторінці (обкладинка) комерційна школа раз зветься школою, а другий „училищем“.

Тут ми знаходимо і такі шелеври, як, напр., слово Schinke перекладається димовиною, а не відомим кожному — шинка, Flucht — втеча, замість течія, Schürze — передник, а не фартух, чи попередниця, Mär — сказання, замість оповідання, казка, hurtig — проворно, а не швидко, моторно і т. ин., і. т. ин. Є тут і просто надзвичайні курьози: так напр. слово Bäume множинне (від Baum — дерево) автор перекладає село, Srecht — дятел у п. Леше перекладається діркою, Spalte — стовбець у автора виходить щілка, — тут уже непорозуміння через літеру e, бо слово Spalt справді означає щілину і т. ин. і т. ин. Наведених прикладів здається досить, що-б зробити висновок, що автор поставився надто неухважно до українізації своєї книжки. Коли і мати на увазі, що він хотів якомога швидче прислужитися українській школі, а не використовувати слушний час матеріяльно, треба все-ж таки нагадати п. Леше, що принцип: „шити, мити, білити — завтра Великдень!“ до шкільного підручника зовсім не придатний. Занадто це серйозна річ, що-б так похапцем її утворювати.

Без порівняння вище треба поставити підручник французької мови п. Русової уже по одному тому, що він уявля з себе не переклад старого підручника на українську мову, а самостійний твір за-для української школи скомпонований. Через це саме книжка й робить таке свіже та приємне враження. Складений підручник старанно, з великим знанням дитячої душі. Матеріял підбрано здебільшого цікавий і зрозумілий дітям. Принцип послідовности строго дотримано. Хоча не скрізь ми можемо погодитись з автором. Наприклад, дуже цікава і свіжа думка: знайомити дітей з чужою мовою в першу чергу через спільні слова з мови рідної. На перші уроки п. Русова і дає такі слова, як: le mur — мур, la rose — рожа, le papier — папір і. т. ин. Але через що автор починає свій підручник французької мови словом le cosaque — цілком не зрозуміло. Також вважаємо не зовсім слушним давати дітям на початку такі штучні слова, як „аероплан“. З українською термінологією книжки теж не скрізь можна погодитись, напр., поодиноке число у автора зветься однина, множене число — множене, в множені, прикметник (имя прилагательное) — призвищем. Поминаємо дрібні похибки, які можна-б було ще закинути авторові, бо вони не мають великого значіння. Головне, що робить підруч-

ник цінним, це зміст взятого до нього матеріалу. Тут багато оповідань, казочок, гарненьких віршів, загадок, приказок і т. ин. тоб-то все те, чого бракує підручникові п. Леше. Є кілька прикладів для драматизації. З зовнішнього боку підручник видано старано, оздоблено багатьома ілюстраціями. Останні надають книжці вигляд українського підручника, напр., хата, зима, церква—все українське. Беручи на увагу все зазначене вище, ми повинні вважати підручник п. Русової цілком придатним для навчання французької мови в українських школах.

Оксана Стещенко.

739 *Андрій Савчук*. Український букварь. Вид. „Рідного Слова“. Біла, 1918 р. Стор. 72. Ціни не зазначено.

Цей букварь видано на Холмщині. Він дорогий для нас, як прояв самостійної роботи холмських свідомих українських діячів. Під утисками польських націоналістів українська культура на Холмщині не має змоги нормально розвиватися. Уся робота ведеться народними вчителями і „Рідне Слово“ є перше тамтешнє українське видавництво.

Букварь д. Савчука не має в собі майже нічого оригінального. Мова правда трохи одмінна, але мало ще індивідуалізовано і зміст і малюнки. Перший всеукраїнський педагогічний з'їзд в 1917 р. висловився за те, щоб окремі землі нашої України додержували б своїх особистих філологічних і етнографічних рис в своїх підручниках, щоб не загублювалася ні своєрідна краса діалектів, ні оригінальні побутові особистості.

В букварі д. Савчука занадто багато довгих прикладів з окремих, нічим по змісту не об'єднаних між собою слів, і мало маленьких оповідань, що їх сучасні наші педагоги вважають можливим і бажаним давати дітям якомога раніше. Зате читанку складено дуже гарно з народних і літературних уривків. Її зміст пройнято ласкавим, теплим почуттям, що обгортує малого читача і викликає любов і прихильність до першої своєї книжки. Бажаємо букварю Савчука широкого розповсюдження по всіх школах Холмщини. Бажаним буде він і в наших українських школах.

С. Русова.

V. Видання для дітей.

740 „Брат і сестричка“. — Семеро гайворонів“. Казки. Перекл. С. Русової з чеської мови. Вид. „Волошки“. Київ, 1918 р., стор. 32 in 16°, ц. 1 карб. 40 шаг.

741 „Чеські оповідання для дітей“. Пер. О. і М. Кривинюків. Катериносл., 1918 р., ст. 30 in 16°, ц. 50 коп.

742 *Оскард Уайльд*. — „Щасливий принц“. Казка. Перекл. М. Кривинюк. Катериносл., 1918 р., стор. 16 in 16°, ц. 40 к.

743 *Жорж Занд*. — „Дуб—говорун“. Бабусина казка. Перекл. О. Кривинюк. Катер. 1918 р., стор. 44 in 16°, ц. 65 коп.

744 *Г. Бічер-Стоу*. — „Томова хатка“. Видан. „Час“, скорочене для дітей молодш. віку. Переробка О. Діхтяря. Київ, 1918 р., стор. 63 in 16°, ц. 2 карб.

745 *Тальбот*. — „Старшини у Вільбайській школі“. Переказала М. Загірня. Бібліот. „Молодість“ № 15. Київ, 1918 р., стор. 216 in 8°, ц. 7 карб. 50 коп.

Моральні взаємовідносини поміж людей, а також стосунки людей до інших істот живих, як і взагалі етичні засади життя людського, — треба розгортати перед дітьми на весь обшир по можливості одразу, після пробудження у дітей самосвідомості тоб-то поки ще не зміцніли вияви та форми, іноді потворні — природнього еґоїзму дитячого та не загальмували нормального його розвитку етичного. І досягнути цього з певністю можна не шляхом урочистих порад етичних, сухих та не цікавих для дитини, а тільки — через загорнуті в щиро-поетичну одіж, принагідні та зрозумілі для дитини форми словесно-художньої творчості людської, як от, напр., казки, байки, пісні, оповідання та ині.

Моральне виховання дитини повинно після початку свого зараз же опертися на природних добрих істинках та на вільній творчості. А за-для цього слід вжити всіх засобів, щоби притягнути увагу й любов дитини до внутрішньої своєрідної краси поведінки етичної...

Казка, ця вселюдська улюблена художня форма моралізування, є з'особна здатним засобом етичного навчання та виховання. Як народ утворює казки свої в більшості тоді, коли і сам перебуває в дитячому стані розвитку духового, то через те й твори ці його бувають особливо зрозумілими дітям і найдужче на них впливають. Історія культури не знає, здається, народу, що не мав би більшої чи меншої кількості своїх казок народних..... А наука налічує до чотирьохсот окремих сюжетів казкових... Звітеся бачимо, що кожний народ у казках своїх намагається виявити, може, не зовсім свідому, але якусь невтриману потребу духову..... У

казках народ висловлює свій світогляд та намагається втворити ту чи іншу ідеальну дійсність, що повинна доповнити цю емпіричну дійсність, з якої не задовольняється людність. Через це, мабуть, і окремі найкращі письменники народні, коли вже література ускладнилася та диференціювалася,—все люблять обертатися до народніх казок і—або ж їх перетворюють, або на кшталт їх утворюють свої власні.

Казка — це не тільки первісна, але й ґрунтовна і, так-би мовити, першоджерелова форма цілої художньо-словесної творчості людности, і що вже з неї згодом виростають усі інші форми цієї творчості, тільки поволі й часами обмежуючи деякі ознаки казки (напр., фантастичність) та підсилюючи другі (напр., згагу до етичного в житті), але ніколи цілком не страчуючи ні тих, ані других ознак казки, яко істотних для художньої творчості.

Ото-ж казка з семьею наближаючихся до неї одмін художньо-словесної творчості—заслуговує на повну нашу увагу, яко не заступне джерело виховання етичного та естетичного. Не даром казка займає в наші часи самий осередок уваги дослідників літератури!..

Ті книжечки, що назви їх виписано вище, уявляють з себе як раз щиро-народню казку і ті одмини, що тільки що з неї втворились і заховують ще в собі пахощі свого джерела...

„Брат і сестричка“ та „Семеро гайворонів“—це народні чеські казки, так гарно переказані п. Русовою, що навіть в перекладі заховують почасти ознаки свого національного походження. Злим генієм у першій є „лиха мачуха“, а у другій—необачлива рідна матінка „семерих синів“. Звертають на себе увагу ці казочки тим, що в обох їх добрим генієм являється „багатий пан“... Видко в чеського народу инакше склалися соціально-господарські взаємовідносини поміж головними верствами громадянства, ніж як, напр., у нас!..

„Чеські оповідання для дітей“ складаються: з трьох казок („Щастя й Розум“, „Про хлопця, що оповідав казку“... та „Три метелики“), з одного оповідання Войти Бенеша—„Дога“ та з трьох народніх загадок-дотепів („Пять братів“, „Сподіваний млинець“ та „Дотепний хлопчик“). Особливо сильне вражіння повинно зробити на дітей оповідання „Дога“, цілком реалістичне, де гарно змальовано постать примхливої баронівни Грети та її відносини до

отоочаючих людей та собаки—доги. Картина смерті доги, підстреленої жорстоким бароном за те, що дога, захищаючи своїх щінят, подрапала руку Грети,—викликає мимохіть у читача хвилювання та щире співчуття. Оповідання переказано гарною мовою.

Казка відомого англійського письменника Оскара Уальда „Щасливий принц“ — дуже гарне, барвисте оповідання, вже не вперше з'являється в українському перекладі. Саможертка ластівки, що залишила свій льот на зіму на теплий південь, виконати доручення чавунного принца, який при житті „не знав, що то таке сльози“,—та заплатила за те життям власним,—викличе у дітей багато думок та шляхетних почуттів. В Уальда на казковому тлі оповідання розкидано вже чимало сатиричних рисок з приводу життя взагалі та життя вищих верств громадянства у тому місці, де на площі стояла постать „щасливого принца“. Переклад гарний.

„Дуб говорун“ — це один з творів про життя народне, що написала славетна письменниця французька Жорж Занд (справедливе прізвіще — Аврира Дюдеван, 1804 — 1876 р. р.) після повороту наприкінці бурхливого життя зі „світового Вавилону“ — Парижа на „лоно природи“ до свого маєтку, поміж народ. Хоч це оповідання і зветься „бабусиною казкою“, але казкового в ньому майже нічого немає... Тут змальовано життя бідного хлопчика, сирітки Еммі, що був свинопасом. Пригоди, що трапилися з Еммі, нагадують де-чим славетного Робінзона... Авторка пересипає своє оповідання під час сухими увагами (див. стор. 4). „Дуб-говорун“ — це зразок повчального оповідання. Своє вражіння все-ж воно повинно мати. Переклад гарний.

„Томова хатка“ — всесвітне відомий твір невмерущий Г. Бічер-Стоу, що привів до визволення з неволі „чорних людей“ — негрів Америки. Твір цей влучно скорочений Ол. Діхтярем навмисне „для дітей молодшого віку“. До книжки додано 5 малюнків та життєпис авторки. Життєпис — дуже потрібний додаток, а то навіть письменники українські при повному виданні їх творів, на великий жаль, виходять без життєписів (напр. М. Коцюбинський). Видання „Томової хатки“ дуже гарне з усіх боків і буде користним для дітей.

Що-до „Старшин у вільбайській школі“ англійського письменника Тальбота, що видала „Молодість“, то ця поважна книга цікава, користна й поучаюча не тільки для молоді, але й для вихователів нашої молоді...

Тальбот викрикає в своїй книзі таємницю, чому то англійська школа виховує не тільки освічених людей, але й свідомих громадян!... Книгу перекладено п. Загірньою гарно, як і видано досить охайно.

Напрвкінці, ще маленька примітка..... Ціни на розглянуті книги наочно доводять нам, у якому тяжкому становищі перебуває зараз на Україні як книга українська, так і її читачі!.

Олександр Ходзицький.

746 *Корній Макушинській і Оскар Уальд. Дарунок дітям. Ілюстровані казки. Переклав Сава Крилач. К. 1918 р. Видавнича спілка „Книгозбірня“, стор. 32 (середнього формату), ц. 1 карб. 45 коп.*

В цей час, коли наше вчительство за всю безліч років провадження народньої освіти вперше стало до будування рідної школи,—особливсі ваги набуває питання про добірні дитячі книжки. Після всіх отих читанок, граматек, арифметик і т. и., що ввесь час стоять перед дитячими очима й вимагають від малих учнів напруження всіх розумових сил, — з великою цікавістю шукає наш школярик такої книжечки, що в ній можна б було знайти спочивок, розвагу й відповідь на безліч питань, що виникають в допитливім молодім розумі. І от ми й мусимо сказати, що наше вчительство, саме в цей час, повинно пильно стежити за тим, що за книжковий матеріал потрапляє до рук школярів, аби цим самим позбавити своїх діток від тої надзвичайної шкоди, яку несе з собою книжка, що призначена для дітей, але зовсім нічого спільного не має з вихованням нашої молоді. Тепер, коли й у нас уже почала з'являтися така-сяка макулатура, треба бути дуже обачним, щоб вчасно розмежувати користні книжки від шкідливих і тим не дати можливості засісти в дитячих серцях отруті недовіря й байдужості до всього цього джерела кращих людських міркувань, художніх психологічних витворів.

От, до таких книжок, що, на мою думку, можуть бути тільки шкідливими в шкільних бібліотеках, і належить книжка „Дарунок дітям“. В цьому збірничку ми маємо оповідання двох авторів: К. Макушинського та О. Уальда.

Що-до „Дитячої балляди“ К. Макушинського, то мусимо сказати, що може ця „балляда“ й має успіх серед польських дітей, які мають спромогу читати її на рідній мові, але-ж за-для наших дітей українських вона цілком незрозуміла і своєю „віршованою“ формою не дасть ніякої на-

солоди читачеві. Зміст цієї „балляди“ дуже простий і міг би зацікавити малих слухачів тільки в тім разі, коли-б його можна було передати чудовим, барвистим віршом. Адже-ж та чудернацька витівка королівни, що вона хотіла одружитися тільки з янголом або чортом і, врешті, як королівський джуравіддає свої очі, аби тільки врятувати королівну з лабетів чорта, — все це, кажу я, такі незвичайні події, які-б чималу втіху дали розбурханій дитячій душі. Та немає тут головного, а саме отого приладу, при допомозі якого тільки й можна захопити все дитяче серце й сповняти його красою вищих духовних переживань,—це брак художности вірша й цілковите його незрозуміння не тільки для малих, але й дорослих дітей. Переклад цієї казки може зацікавити хіба тільки вченого дослідувача, який читаючи його буде дивуватися не тільки з чудернацьких „опоетизованих“ слів, але й з того способу висловів, яким користувався д. Крилач при своїм перекладанні. Ось маєте: королівна була така чепурна що:

„Як сонце побачило ясне—за хмари ховалося клуб,

Дрібні зірки роєм тікали за неба вечірнього зруб“.

Про те, як короленки звоювали „замчисько“, де заховався чорт, маємо такий переказ:

„Три роки б'ють в мури нерозумно, Як море б'є в кам'яній вал...

Аж стало їм гірко і сумно, Лицарський вгасає в них нал.“

Або ось іде відшукувати сліпий джура, що вирвав сам собі очі, красуню-королівну:

„Рушив поволі вперед—простяг руки, Мов птах—пробитий стрілою—співає, Чулий спів коїть нестерпні муки, Кров із сльозами з ран страшних спливає“...

І, врешті:

„На вік віків—на вік віків Хвала загомніла, Що улетіла в далину Душа співцева біла“ (?)

З Оскара Уальда взято в цю збірку двоє чудових оповідань, але ж знову треба сказати, що це-ж збірка „Дарунок дітям“, а не дорослим, тому „Трсянда й соловейко“ з педагогічного боку цілком не можна радити до читання дітям. В цьому оповіданні складні психологічні переживання закоханого в професорову дочку студента, со-

ловейка та вш., будуть зовсім незрозумілі за-для дитячої уяви й думки.

„Щасливий короленко“—О. Уальда, хороше, багато змісто ве оповідання, яке сколихне безліч настирливих запитань в душі кожної дитини і викличе чималу радість і разом сум з приводу тих подій, які так яскраво в ньому змальовано. Але... все це геть зникне й перелітається в таку мішанину, що треба досить впертої дитини, щоб „догризла“ це оповідання до кінця,—от такий неможливий переклад. Ту чудову цілість й чистоту мови Уальдової настільки порушено й розбито важкими та негармонійними зворотами самого перекладача, що просто виникає питання: чи не мав бува на увазі д. Крилач і „Щасливого короленка“ „споетизувати віршом“? Ось перли цього перекладу: „До щасливого ніг короленка повернулася дастівка знов“, „До того я з роду вивожусь такого, що вславився льотом шпарким вже давно“. Або нехай дитина зрозуміє, про що ведеться річ ось в цім виразі: „Такий він хороший, мов півень на башті,—сказав один виборний мійський, який рахував себе щиро естетом,— хоча й не такий користний,— додав зараз хутко, бо дуже боявся, щоб хтось не подумав, що він непрактична людина, якою не був безперечно“—(стор. 15). А коли ще до цього додати цілу купу слів, які під великим сумнівом належать до українських, то лише повстає у читача прикрий і небезпека, що такого роду книжками можна зовсім відбити охоту в наших дітей до всякого читання на своїй (як що такою можна визнати мову Крилача) рідній мові.

З технічного боку книжку видано досить добре, оздоблено малюнками, хоч і не високого ґатунку, про ціну-ж тепер найменш доводиться говорити, бо якоїсь мірки на неї зовсім не існує.

Олекса Діхтярь.

747. Казки. З англійського оригіналу переказала С. Вольська. Ілюстрації Ів. Падалки. Київ, 1918 р. Видавництво „Волошки“, стор. 16. Ціни не зазначено.

Гарне, миле вражіння залишають всі чотири казочки, що вміщено в цьому збірничку. Як бачимо з відомостів, які подає перекладач, здебільшого ці казочки було одзначено нагородою Н'ю-Йоркських товариств.

Кожна з цих англійських казочок настільки близькі будуть серцю дітей, настільки вони зроблять гарний вплив на їхні чи-

сті душі, що залишать по собі чималий слід серед тих світлих рис, які висновують кращу тканину майбутньої благородно-людяної вдачі маленьких громадян - дітей. І от, ті скарби казкового матеріалу англійського народу, які ми знаходимо в цих казочках, ще раз підкреслюють нам червоною рисою, що з початку й до „кінця самого світу“ всі народи заховували свої найкращі людські почуття якраз в цім роді творчости, цеб-то в казках. Тому то, перш всього легкість психологічних висновків, краса виразів і відзначають ті перші ознаки добірної казки, які так спостерігаються нашими маленькими читачами. Та не тільки художньої насолоди зазнають діти з цих казочок; ні, вони дізнаються з них і про те, як навіть самі тварини ганьбують і женуть від себе тих своїх товаришів, що не знають чемного, людяного поведження.

З казочки „Червона курочка“ — вони візьмуть собі переконуюче посвідчення того, що тільки чесна праця дає право на користування здобутками її. В „черепасі, яка любила говорити“, так влучно й просто виблискує думка, що „гордощі й слава тоді тільки сами заслуговують пошани, коли про них найбільше мовчить чоловік, бо сонечко вже одним тим любе, що засліплює очі усім“... Також в цій казочці знайдуть дітки і ту провідну думку: „дав слово,—кренись“, яка вже однією своєю влучністю спостережень зміцнює й кує дитячу товариську єдність. З великою втіхою прочитають дітки й казочку „Як королик (?) одурив слона і кита“, де, мов діамант, виблискує далекий людський ідеал, що: „розут переможе силу“. Казочка ж „Котеня, що забуло, як треба говорити“, нехай в чудових, кольористих виразах ще раз розкаже діткам-школярам, якою мовою треба і повинно розмовляти до своєї нені, щоб вона зрозуміла думки дитини. Бо скільки мов не знатимеш, а все ж таки тільки рідна мова близька, зрозуміла й мила своїй рідній матері.

Так, справді ці казочки дуже припадуть до серця нашим дітям, але тільки при тій умові, коли перш ніж будуть читати їх, вміла рука переведе пильну редакцію. Бо є й гріхи перекладача, є й коректорів, а загалом мову казок дуже засмічено полонізмами та галіцизмами. Ось маєте: „Всі будуть мусіли нас слухати“ (стор. 11); кінця (ця помилка разів з сорок трапляється); зустрело; істи; застрягла (по помилку разів з десять видруковано); тягніть аж витягнете; це його страшливо розгнівало

(стор. 15). Книжечку оздоблено багатьма досить гарними малюнками і видано чепурно.

О. Діхтярь.

748 Омелькова сім'я. Вид. Полтавського Земського Бюро. М. Полтава. 1918 р.

Відома народня казка видана для малих дітей. Складається вона з великих, просто, але дуже виразно окреслених малюнків з коротким змістом, надрукованим від малюнками. Книжка дуже придатна для малих читачів і слухачів.

С. Русова.

VI. Інформаційні та популярно-наукові видання.

749 А Терниченко. Земля і людина. Науково-Популярна Бібліотека. Ч. I. Вид-во „Грунт“. Київ, 1918 р. Стор. 30. Ц. 80 к.

Українська науково-популярна література при своїй високій якості кількістю своєю і взагалі і в порівнянні з красивим письменством дуже бідна. Бідна вона особливо тим, що тепер, коли її так потрібно мати, її майже не знайдемо на ринку. Два-три десятки назв та її тільки. Це факт, над яким і видавці-патріоти і педагоги-письменники мусять задуматись, бо вирвавши шляхом початкової освіти дитину з назурів денационалізації і „іже з нею“, розкривши перед нею світ, по-за школою ми лишаємо її безпорадною: московської книжки вона не вчитає, як чужої по мові, а української — немає. Нам негайно треба збільшити кадри письменників—популяризаторів, які мусять найскорше стати до праці.

Видавництво „Грунт“ очевидно поставило це одним з своїх завдань, бо вище-названу книжку А. Терниченка потує як ч. I „Науково-Популярної Бібліотеки“. Мусимо з приємністю зазначити, що почин зроблено вдало. І тема книжки, і оброблення її, і виклад більш-менш задовольняючий: читається до кінця з великою цікавістю, місцями навіть з захопленням. Шкода тільки що популярність викладу не скрізь додержано і що-до окремих слів і що-до деяких питань. Людина з вищою початковою освітою, то читатиме її більш-менш вільно, щож до дитини з закінченою нижчою початковою освітою, то до низки слів треба було б додати пояснення, а ще краще й зовсім обійтись без них, бо давно сказано, що гідність всякої книжки що-до викладу у відсутності чужих слів, а не в їх накопиченні. До таких слів ми відносимо—„агрологічний“, „органічна маса“, „гірські масиви“, „еволюція“, „геологічна революція“ (навіть слово *геологія* ніде не пояснено),

1063

„тропичне“, „титаничні“. До непопулярно розроблених питань відноситься розділ V—„Азотовий коловорот у природі“, бо тут не тільки „солі азотового квасу“, а й „аміачні та вугле-кисло-аміачні солі“, „бактерії неробкі, нітрофікуючі і денітрофікуючі“ і т. д. Так що й людина з середньою освітою може заплутатись. Не треба допускати у популярному науковому нарисові таких місць, як оце: „Напередодні наших часів земля перебувала так звану четвертичну добу свого існування. Після *третичної, крейдяної, юрської, триасової, пермської, кам'яно-вугільної, девонської* і інших доб, що тяглися кожна тисячно-літтями,—ця передостання доба була“... Для чого це, коли в книжці ні до цього ні після цього нічого про ці доби не сказано: не тільки „звук пустої“, а ще й недопустиме педагогічно панталачіння! А до цього ще й автор чомусь ці доби поставив хронологічно як раз навиворіт, бо не з третичної доби починається історія формувань застиглої земної поверхні, а з орхейської, третична ж була безпосередньою перед четвертичною. Далі, вживання деяких слів А. Терниченко по своєму викликає непорозуміння. Слово „вік“ переважно вживаємо тоді, коли говоримо про „возраст“, а у А. Т. воно вживається в розумінні „доби“, „часу“ (ст. 3); „поверх“ значить етаж і так українці це розуміють, а у А. Терниченка *поверх*—поверхність, це б то те, що треба назвати *поверхнею*; „поміркований“, як московське „уміренний“ у нас вживається що-до вдачі людини, її переконань, а А. Т. (до речі і Ю. Сірий у своїй книжці „Про світ божий“) вживає його відносно клімату, коли по українському треба сказати „помірний“ або „середній“.

Хоч книжку прикрашено й кількома малюнками, але навряд чи щось читач побачить на них, окрім сірих плям,—ну та це вже така доля тепер усіх ілюстрованих видань. Це все на нашу думку, треба взяти на увагу при повторенні видання; коли ця книжка вийде виправленою, вона стане потрібною в кожній книгозбірці. Між іншим треба зауважити ще, що цей нарис вдало пристосовано до агрикультурної справи на Україні і в тому ще й особлива його цінність.

Що-до ціни, то вона трохи завелика: 80 коп. за 30 сторінок 16⁰ (малого формату)!

Ів. Прихоженко.

1064

750 Д. Дорошенко. На громадській роботі. (Про П. Куліша). Київ. 1918 р. Видання „Благодійного Т-ва“. 32 стор. ц. 75 коп.

Ми повинні привітати друге поде-куди виправлене, рівняючи з першим, видання книжки. Популярно, гарною мовою написана змістовна книжка Д. Дорошенка. Автор цілком опанував відомим досі біографічним матеріалом що-до П. Куліша і дав яскравий малюнок одної з найвизначніших постатей з історії нашого національного руху XIX віку.

Поруч з іншими славетними діячами нашого національного відродження, творив П. Куліш українську культуру, займаючи своє власне місце на рідній ниві, як сильна оригінальна індивідуальність. Історик і філолог, поет і публіцист, етнограф і громадський діяч — П. Куліш щиро працював за-для України, іноді помиляючись, але цілком віддаючи на жертву Україні свій значний літературний хист, широку ерудіцію, знання чужоземних мов і ідеальне знання рідної мови української, нарешті, надзвичайну енергію та витревалість в праці. Все, що мав, всі сили свого великого духа віддав П. Куліш рідному народові, не придбавши за свою працю ні скарбів великих, ані загального визнання. На старості літ, після пожежі, коли згоріла його хата, аж три роки мусів сидіти П. Куліш в клуні, покиль спромігся поставити собі нову хату. Під час пожежі загинула його велика праця — український переклад Біблії і П. Куліш розпочав знов ту саму роботу. Широка громада ніби забула П. Куліша в останні роки його життя. Тільки де-хто з вірних приятелів листувався з ним.

Куліш працював на полі рідного письменства не покладаючи рук, хоч і не всі його твори вільно було друкувати в Росії. Він вірив, що настане колись час, що порозшукують люде кожну написану ним сторінку і дорожитимуть нею, як скарбом. Д. Дорошенко докладно зазначає ті культурні надбання, які дала нам невсипуща праця П. Куліша, що складає цілу поважну сторінку в історії нашого національного відродження.

В. Страшкевич.

751 Гр. Гетьманець (Гр. Сьогобочній). Борець народній. Час видання і місце друку не означено. Ст. 24. Ціна 2 гривні.

Микола Васильович Ковалевський — одна з інтересніших і принадніших фігур в історії українського політичного руху 70—90 років. На жаль, досі він не доче-

кався скільки-небудь повної і докладної біографії, яка б зазнайомила сучасне громадянство з життям і діяльністю цієї людини, мало відомої, але глибоко заслуженої перед рідним краєм. Кілька споминів і заміток з приводу десятих роковин його смерті (в українських часописах „Рада“, „Слово“, „Рідний Край“ і „Літ. Науч. Вістник“ за 1907—8 роки) — оце й усе, що маємо спеціально присвяченого життю Ковалевського, повному особистої неволі й безмежної відданості й жертв за ідею. Ми як найщиріше вітаємо спробу д. Гетьманця дати біографічний нарис про Ковалевського, до того ще — популярний, доступний широким колам читачів: треба, щоб знали про Ковалевського всі ті, про кого він дбав ціле життя, за кого він боровся і страждав.

Нарис д. Гетьманця написано дуже вдатно: ясно, зрозуміло, доброю мовою. На жаль, він не використав усього матеріалу, який уже існує в літературі про життя й діяльність Ковалевського; через те в його трохи мало конкретних фактів, а більше загальних фраз і висновків. Так, наприклад, він каже: „як подорожував Ковалевський до того далекого Сибіру (мова йде про його заслання) й як йому там жилося, про се не маємо докладних відомостей“. Очевидно шан. автор не взяв на увагу споминів самого Ковалевського „зі споминів засланого без суду“, друкованих під повним його ім'ям в „Літературно-Науковому Вістнику“ за 1901 рік, кн. XI—XII. В цих своїх споминах Ковалевський дуже докладно розповідає й про те, як тяжко він „подорожував“ по етапу і як йому жилося на засланні. Занадто мало й неясково, на нашу думку, розказано про організацію Ковалевським фінансової допомоги радикальному рухові й видавництву в Галичині. Про це можна знайти чимало фактів і характерних подробиць в опублікованому вже листуванні Драгоманова й деяких статтях Франка (Літ. Н. В., 1905, III) та ін. Варто було б зазначити, що Ковалевський останній раз бачився з близькими й знайомими в день зустрічі ним сім'ї Драгоманова, яка поверталась до Києва з-за кордону: тоді він почував себе вже дуже погано, але рішуче відмовився од пропонування йому послуг та помочи.

Галаємо, що при новому виданні шан. автор поповнить свій нарис фактичними даними і тим зробить ще цікавішим свій нарис. Видано книжечку дуже чепурно; до тексту долучено портрети Ковалевського і Драгоманова, а також знімок з могили Ко-

валевського з недавно поставленим на її пам'ятником.

Д. Дорошенко.

752 *Шукін, П.* — Тарас Шевченко. Коротенька біографія. Видання Катеринославської „Просвіти“. Стор. 21 in 16°. Катеринослав, 1918. Ціна 20 к.

Маємо вже кілька досить гарних популярних біографій Шевченка, більших і менших. Але звичайно постать великого поета ще багатьох популяризаторів увагу притягатиме і все нові його біографії для народа напевне виходитимуть.

Про брошуру видання Катеринославської „Просвіти“ власне нема чого багато говорити. Нема тут великих огріхів, але нема й чогось яскравого, чогось принаймні свого. Середня брошура, сіренька, як і зверхній її вигляд.

З двох помічених у брошурі малюнків (хата і могила) останній фантастичний: коли дивитись од Дніпра, то хата повинна бути ліворуч од могили, а не праворуч, як на малюнкові.

С. Єфремов.

753 *І. Омельченко.* Соціалізація землі і сільсько-господарські спілки. Укр. с.-р. вид. т-во „Рух“. Вовчка. 1918 року, стор. 32. Ціна 50 коп.

Невдало орудуючи цифровим матеріалом і роблячи грубі помилки (прирост населення України, на стор. 6, определено в 5%, тоді як справді він лише трохи більше 1%), І. Омельченко розповідає про соціалізацію землі та про громадську працю на ній, про свої надії та рожеві мрії, які справдяться, безперечно справдяться, „коли тільки властяться нам довести революцію до щасливого кінця“...

Внутрішній розпорядок артілі автор бере з аналогічного ладу у великій економії. Він не буде фантастичних фаланстерів, як те робив Фурье, не шукає острова „Утопія“, як Т. Мор, він пристосовується з своїми комуністичними примітивами до поміщицького маєтку в 1000 дес. землі, взятого на учет земельним Комітетом, при чім безкритично вихвалює все гуртове, нігде і ніяк не зазначаючи того, що є і тяжкого для нашого хлібороба в тім гуртовім і через що повстала подекуди й приказка: „Що гуртове, те чортове“.

Анахронизмом віє од цього чепурненького по вигляду видання.

О. Мишок.

VII. Театр і пьєси.

754 *Спиридон Черкасенко.* Хуртовина, драма. Видання 2-ге. Т-во „Дзвін“ К. 1918. Стор. 96 in 16°. Ціна 1.85 коп.

„Хуртовина“ — це наче відома гейнівська „стара пьєса“, що міститься лише у парі простеньких рядків: — „вона була достойна кохання, і він покохав її, але він не був достойним кохання, і вона не кохала його“... Але, як в „старій пьєсі“ Гейне сіль її та ціла катастрофа залежала від „невиплаканої сльозиночки“, так і в „Хуртовині“ драма обернулась навкруги сліз, цілого моря сліз гірких, нуждених сирітських. Вони, ці

1067

сльози стали основою і тлом нашої драми. Драми в житті, як приватних осіб, так і цілого гурту людей, що стають в пьєсі одною з головних дієвих осіб.

Розвертається драма на ґрунті боротьби капітала з працею; власника, буржуя, пана й його родини та наймитів з робітником, пролетарієм, нуждарем; малює вона змагання світоглядів, переконань, ідей і чисто фізичної боротьби. Переможцем в цій боротьбі стають не окремі особи, а організований колектив — робітництво. І не тому вони перемагають, що пан, нарешті, згоджується задовольнити вимоги робітництва, а найбільше тому, що ця боротьба розхитує твердию капіталізма — його ідеологію і приваблює до себе його адентів. І це останнє є найбільш цікавим. Процес внутрішнього переродження довьки власника шахт — Марії, який так несподівано викривлює звичний шлях „старої пьєси“, ламає і обриває його цілком, стає тут тим визерунком, що розписано його на тлі класової боротьби шахтарів зо своїм паном.

Пан Таран, власник шахт, пікавився своїм одіиченим майном, оскільки воно давало йому можливість сито й спокійно жити та задовольняти його пристрасть — скупувати для колекцій гравюри. Чи розумівся він на тих гравюрах — невідомо, але на шахтарській справі, то, запевне, нічого-сеенько не тямив. Цілою справою керував його управитель інженір Гульбицький.

Він прибрав до своїх міцних рук всю справу і твердо та вперто прямував до стану повного господаря над всім майном Тарановим. На те він має певні підстави, бо вже вважається нареченим дочки господаря — Марії. Молода, весела і по-дитячому щаслива Марія, вихована батьком тільки в напрямку в його пристрасти до мистецтва, радо йшла у наставлене їй Гульбицьким сільне, бо розуміла справу по-щирости, по-верхово, романтично. Тим часом в руках, реаліста Гульбицького її закоханість в незвичайне положення нареченої — була лише засобом осягти велике майно, яке посаг за дівчиною. І не більше, бо поруч з залицянням до Марії дозволяв він собі розважатись з пустоголовою, літньою особою, жінкою лікаря шахт, пансю Похмурою. Поставивши перед собою таке поважне завдання, управитель-інженер швидко працює над поліпшенням зруйнованої попереднім управителем та страйком шахтарської справи. І на це вживає різних засобів, нічого не пурається, щоби досягти найбільших зисків. Робітників трактується просто, як дикунів, що

1068

„володіють скарбами, які складаються з темноти, поганих інстинктів, жадоби, задрости, нахилу до піяцтва та ще багатьох-багатьох остільки-ж чудових самоцвітів“.... І коли-б „дати їм волю, щоби ті скарби вільно розповсюдилися по світові, то ніяка скринька Пандори не зрівнялась би з ними!“ По розумінню пана інженера — це єсть груба фізична сила, котру лише треба уміючи вжити та використати до власної потреби. А на це треба мати „міцну, непохитну, як скеля волю адміністрації шахти“, щоби нею звязати всю масу робітництва. Крім того, треба бути „психологом“ і, розуміючи вимоги робітництва, дурити їх обіцянками та подачками, а нарешті, не вадить мати до послуг і провокаторів між ними.

До інженера Гульбицького приїхав його брат Андрій, художник і справдешний партійний робітник. В вітальні п. Тарана, де сходиться місцева шахтарська інтелігенція, Марія звайомиться з братом нареченого. Тут дебатується „робітниче питання“ в цілій його широчині і перед заплученими досі її очима розкривається страшенна безодня людських страждань, бідноти, горя, важкої праці і безковечних сліз, до яких спричинились батько та її наречений. І правду вона почуває не за нареченим, а у його противників, бо, як каже Гульбицькому, „бачу в них чесних, щирих і... духово охайних людей. Де кому цього бракує“.

Зерно критичного відношення до оточуючого впало у душу дівчини і починає рости... Душою й серцем вона хилиться до нового життя, до Андрія, як навчителя її, а управителя та його поглядів стає їй страшно. Через хвилю гине і повага до його, бо вона застає свого нареченого в той мент, як він випускав зо своїх обіймів Олену Прохорівну... Останню звязь розірвано з цією людиною та його світом...

На всі утиски та беззаконія управителя робітники шахт збираються реагувати страйком. Привідцем їх у цій справі стає Андрій, який з'являється на організаційну збірку робітників вкупі зо своїм неофітом — Марією в хаті дозорця Коропа.

Під час балачки робітників Марії довелось багато-де-чого почути по адресі батька та нареченого, але все воно лише переконало її, що правда на боці робітництва і їх „правду“ вона приймає цілою душею.

Страйк провадиться. Люде знеможені і знесилені довгою боротьбою доходять до роспуки. Палкі елементи вживають терору. Але й це не страшить управителя — він

не вступає. Тоді Марія входить у цю справу і молить байдужого до всього батька вдоволити коначну потребу робітництва. Він згоджується, щоби лише дали йому спокій. Але згода на це прийшла запізно — шахти вже горіли. Через хвилю вривається у покій, де були Марія з татом, Максим, щоби поквітатись з паном „за торішнє“. Він стріляє в пана і влучає в Марію...

Зміст драми „Хуртовина“ свідчить, що автор поставив перед собою цікаве і, як для української літератури, то й оригінальне завдання. Боротьба двох ворожих класів суспільства, боротьба двох ідеологій, двох світоглядів на фоні шахтарського життя ще не мала у нас свого художника. Але нове життя, його інтересний і оригінальний склад своєю побутовою стороною звязало автора і подавило та заглушило те психологічне питання — переродження людини, — що одночасно розв'язується ним. Автор по складу своєї творчої психики є більше повістьяр, оповідач, реаліст і ця основна риса його таланту відбивається тут особливо яскраво.

На фоні боротьби робітників-шаhtarів зо своїм ворогом-капіталом в особі господаря й управителя по завданню автора повинна розвинути драма в душі й житті людини, наче цілком сторонньої, тільки випадково звязаної з тими ворожими одна одній силами — це в душі дівчини Марії. І цілий складний і незвичайно цікавий процес той автор відбув десь за лаштунками, повідомляючи читача час від часу лише короткими ремарками та речівнями. А результат його дав у двох гарних, стислих й сильних сценах-розмовах Марії з батьком, де вона дає влучні і прекрасні характеристики тому всьому, що сталось з нею і зо всім навкруги. Психологічно це все не підготовано автором і тому різко б'є в очі своєю несподіваністю, стається якомсь *deus ex machina*, а не внутрішньою силою розвитку подій на очах читача.

Те саме бачимо й далі. Дві паралельних боротьби — соціально-економічна і психологічна об'єднуються в драмі не лише одним тлом, але й спільністю дієвих осіб, котрі у автора не вийшли остільки рівнозначними, остільки ясно окресленими, щоби могли вони провадити певну акцію якийсь час, яка й складала б зміст драми. Такою об'єднуючою особою є тут інженер, управитель шахт. Його образ і характер описано досконало, але тільки описано, а не змальовано. На це автор потратив цілих дві дії і все таки пластично-окресленої фігури

ми не маємо. Його партнером є колективна особа—робітництво. За неї говорять, її нам рекомендують з найкращих боків лікаря шахт п. Похмурий, Андрій, Соня і дехто з самих робітників. А з протилежного боку — пан управитель, штейгер і навіть пані Похмура. І в цілому все те дає багато думок, багато поглядів на робітничу масу, а не образ живий того могутнього колектива, що об'єднує його ненависть до свого ворога. Автор наче сам почув, що тих балачок замало і увів в п'єсу четверту дію, щоби психологічно обґрунтувати те, що станеться в останній дії. Та тим він не допоміг справі драми.

В цілій драмі не чується пульсу життя, акції, розвитку характерів дієвих осіб. Сцени відмінюються, але з їх рухом не чути глибшого, внутрішнього розвитку драми. Все відбувається поверхово, як у повістяра, оповідача, статично, а не динамічно, як у драматурга повинно воно бути. Почувається, що матеріялу що-до життя на шахтах зібрано автором цілі гори, і знає він його досконало, але може дати нам лише опис його, а не показати шматок живого життя... Матеріал подавив автора, зламав цікаву схему ним задуманої драми і дрібниці його не дозволили вирізбити пластично-окреслені характери дієвих осіб.

Тому „Хуртовина“ як драматичний твір, не придатна буде для сцени. Але, як літературний твір, він має цілих таланту С. Черкасенка—оригінально-цікавий зміст, вираваний стиль і зовсім нескладну структуру твору.

II. Богацький.

755 Український вертеп. Текст, малюнки, ноти. З вступною статтею *Ол. Кисіля*. Петроград. 1916 р. Благотворительное Общество издания общепользных и дешевых книг № 74, in 12, стор. 68. Ціна 2 карб.

Давно вже почувалась потреба в такому виданні і цій потребі названа книжка в деякій мірі задовольняє.

Ще в 1915 р. автор її, д. Кисіль, видав по російському книгу „Український вертеп“ (в м. Чернігові), і в передмові дав коротеньку розвідку про історію лялькової гри взагалі і вертепа з'окрема, а також подав в своєму переказі зміст тексту вертепа по списку Маркевича з деякими уривками.

Тепер ця книга вийшла трохи переробленою. Нове видання поділяється на дві частини. Перша частина—це невеличка розвідка (в 20 стор.) про історію вертепа, і друга—самий текст вертепної вистави.

Передмова оповідає про історію лялькового театру, та самого вертепу, при чому автор каже, що походження нашого вертепу, треба думати, західне, але навряд чи він „перейшов до нас з Польщі, бо у нас є певні відомости про його існування у нас в кінці XVII і початку XVIII в. в., до цього ж проблизно часу належать і найдавніші звістки про вертеп польський; через це, треба думати, він не тільки не старіший, а може ще й молодший за наш вертеп“ (10 стор.). Але тоді не ясно, яким же шляхом прийшов до нас вертеп з Заходу, коли ми поминемо Польщу, тим більше, що сам автор зазначає впливи на наш вертеп і „польського вертепу, як, напр., сцена, де являється венгерець.... До того-ж ще і пісня „Гусар коня напуває“, під яку він танцює, є у вертепній польській п'єсі, записаній у Кракові. Може також ще герой польського вертепу, зайдиголова Корієніак, був взятий за зразок при малюванні нашого запорожця; але тут, крім загального характеру ролі, більш нічого спільного не має“ (ст. 17). *)

Що ж до видання самого тексту вертепу, то слід рішуче виславитись проти того способу, який ужито при надрукованні: автор подає в своїй брошурі текст вертепу, зведений з двох варіантів—Маркевича і Галагана; при такому методі можна проявити велику суб'єктивність і не завше вибрати кращий варіант. Так, напр., варіант Галагана, де наведено привітання першого пастуха, на нашу думку, кращий, ніж у Маркевича, але д. Кисіль бере варіант Маркевича:

—„От се-ж і ми, паниченьку, до вашої
таки мості,

Як сам бачиш, Грицько з Прицьком при-
пхалися в гості...

І ягнятко привесли із сільського стада,
Нехай буде здорова вся наша громада!

(С. Галаган).

—„От се-ж і ми, Паничу, до вашої та-
ки мосці,

Але-ж (?), Грицько з Прицьком приле-
лися в гості,

Ось і ягня Вам принесли із сільського
стада,

Нехай буде да здорова вся наша гро-
мада.

(Маркевич).

*) виправляємо помилку, яку зробив д. Кисіль про жінку Тутмосіса II і в своїй російській брошурі і в новому виданні, називаючи її Гагансу (р. 6, стор. 5, н. в. стор. 6)—вона називається Тазансу (Франко, до історії українського вертепу XVIII в. „Записки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“, т. 71, стор. 24).

В тексті Галагана сказано: Як у нас та на Україні,—д. Кисіль друкує,—як у нас да на Україні, як у Маркевича (стор. 50) і т. ин.

Крім того, д. Кисіль каже, що „не зміняючи майже ні в чому виразів і тільки заміняючи деякі поодинокі слова, що попали сюда з інших мов, відповідними українськими, самий текст, надрукований попередніми видавцями в дуже поганій транскрипції, ми передруковуємо звичайним українським правописом, як найбільш відповідаючим українській, хоч і з помітним впливом церковно-славянської мови цього пам'ятника“ (стор. 13). З таким методом видання цього пам'ятника ні в якому разі не можна погодитись, хоч це і педагогічне видання, а не наукове, бо через такий спосіб пам'ятник зовсім втрачає свій стилістичний вигляд, що має дуже велику вагу при його студіюванні. Користуючись таким виданням в сучасній транскрипції та ще з деякими змінами виразів і поодиноких слів, трудно балакати з учнями про той шкільний вплив, який відбився в цьому пам'ятнику. Особливо неприємно читати в сучасній обробці промови пономаря або Ирода, що стильно звучать тільки в старій церковно-словянській формі, тим більш, що д. Кисіль не скрізь і заміняє старі вирази на нові. У Маркевича Ирод, довідавшись, що волхви його обдурили, кричить: „Какой, какой урон нашей царской славы!“ і це звучить дуже стильно, д. же Кисіль, передаючи цю фразу в сучасній формі—„Який, який урон нашій царській славі“ (ст. 33)—зглажує цей колорит, хоч і друкує такі слова, як *почто*, *всегда* і т. д. (стор. 33). До тексту, крім уже звісного малюнка вертепу по виданню Галагана, д. Кисіль додав новий із музею барона Ф. Р. Штенгеля в Городку на Волині і два малюнки тих ляльок, що їх уживають у вертепній грі і які в виданню д. Кисіля з'являються вперше. Ці малюнки те-ж переходять в музей бар. Штенгеля.

В бібліографії літератури про вертеп, по нашій думці, належало-б навести, крім того, що показано у д. Кисіля, ще й такі праці: Драгоманів—„До справи про вертепну комедію на Україні“, розвідки т. I і Перетц—„До історії вертепної драми“, записки наукового товариства імені Шевченка у Львові т. 85.

Вважаємо, що темні вирази, не зрозумілі самому автору, як, напр., *инаково лівиш*, (стор. 50), можна було залишити в такому виданні, як це; тим більш, що в ин-

ших місцях д. Кисіль повикладав деякі поцсовані неясні фрази.

М. Марковський.

756 Л. Яновська. Дзвін до церкви скликає, та сам у їй не буває. (Лісова квітка). Комедія на 4 дії. Вид. 4. Т-во „Криниця“. К. 1918. Ст. 64. Ц. 1 р. 50 к.

757 Й-ж. На сіножаті. Жарт на 1 дію. Вид. т-во „Вік“, „Селянська бібліотека“, ч. 24. К. 1918. Стор. 32, ціна 35 коп.

Перша п'єса д-ки Яновської в свій час (самий початок ХХ ст.) заціпали інтересно й довго заборонене для українських письменників питання про стосунки між інтелігенцією і народом. Це тоді надавало їй цікавості і робило мало помітним її хиби, що тепер, після двох десятиків життя п'єси і зросту українського письменства, виступають виразно і дуже помітно. Неясність образів (Орися), однобска їх характеристика (учитель Сергій), мало правдоподібна психологія героїв—особливо головних, Андрія і Зіньки, недогляди в будіванню п'єси—все це неприємно вражає сучасного читача або глядача. Справді вже тепер здається анахронизмом „рицарь без страха і упрека“ з народніх учителів, що б'є по обличчю „злод'я“, а потім сам же ухиляється від серця. Мало правдоподібна і мало умотивована поведінка Андрія, також як неясне і саме ество цієї людини: що це, справді, свідомий негідник, а не просто слабодушна людина, яка зраджує ідеалам молодих літ, міняючи їх на смайне життя? Факти в п'єсі дають однаково можливість гадати і те і друге, і наче-б то більше перше (особливо четверта дія); назва п'єси і те, що колись Андрій був товаришем Сергія і коханцем Орисі не дозволяє вважати його за людину подлу. Мало правдоподібна наївність Зіньки, і замість симпатії автор викликає трохи іронічне відношення до неї і її вчинків.

П'єса, на нашу думку, вже втратила своє значіння тепер і стала лише пам'яткою певної доби розвитку нашої драми взагалі і творчості письменниці Яновської з'окрема. З цього погляду вона дуже характерна, бо ідея гуманності і любови до народа, яка проходить крізь усю п'єсу, є одна з найбільш яскравих ознак творів д-ки Яновської, і всього нашого письменства в його кращих представниках.

Зовсім инше вражіння робить теж давній водевіль „На сіножаті“,—це веселий малюнок селянського життя, де небагатома рисами змальовано ряд типових його представників. Весела цокотуха Пріська, що за

словом у кишеню не полізе, підстаркуватий прикашик ласий до гарних дівчат, але разом з тим і сердитий доглядач за строковими, сільський „буржуй“ Опанас—це живі люде навіть для сьогоднішнього дня, хоч у нас вже була і революція, і село наше пережило різні соціальні експерименти. Особливо гарна перша частина пьески, пересипана піснями та дотепними репліками Пріськи. Трохи розхоложує кінець—традиційне благословення на шлюб закоханої пари, раптове і при не зовсім відповідних умовах, на лузі. Це—дань традиції, що йде ще від „Наташки-Полтавки“.

Шкода, що цієї пьески майже ніколи не виставляють, а вона мала б успіх, особливо на народній сцені, яку здається, й мало на увазі в-во „Вік“, увівши її в склад серії „Селянської бібліотеки“.

Ол. Кисіль.

Класифікація відділу „Україніка“

В Національній Книгозбірні Української держави, яку мають заснувати в Києві, передбачається утворити відділ „Україніка“, в якому має бути зібрано всі книжки на різних мовах, що стосуються до України та українського народу. Я хотів би подати деякі міркування з приводу класифікації книжок у відділах „Україніка“.

Весь відділ поділяється на такі підвідділи:

1. Країна. 2. Народ. 3. Історія. 4. Політика, економіка, соціальне життя. 5. Мова. 6. Письменство. 7. Мистецтво. 8. Часописи. 9. Антиукраїнські твори. 10. Бібліографія та справочник.

Поділ цей не викликає, здається, непорозумінь. Відділи в свою чергу поділяються на такі підвідділи:

I. Країна: 1. Геологія. 2. Климатологія. 3. Флора. 4. Фауна. 5. Географія взагалі. 6. Галичина, Буковина, Холмщина. **II. Народ:** 1. Антропология. 2. Етнографія. 3. Галичина, Буковина і Холмщина. 4. Народне здоров'я. **III. Історія:** 1. Історія України. 2. Україна та Московщина. 3. Україна та Польща. 4. Україна та інші держави. 5. Галичина, Буковина і Холмщина. 6. Колонії. 7. Біографії, спомини, листування. **IV. Політика, економіка, соціальне життя:** 1. Статистика. 2. Соціально-економічне питання. 3. Національне питання. 4. Публіцистика. 5. Право. 6. Церква. 7. Школа. 8. Сільське господарство. 9. Торг і промисловість. 10.

Кустарні вироби. **V. Мова:** 1. Мовознавство. 2. Словники. **VI. Письменство:** 1. Історія літератури. 2. Критика. 3. Красне письменство. 4. Драматичні твори. **VII. Мистецтво:** 1. Театр. 2. Музика. 3. Пластичне мистецтво. **VIII. Часописи:** 1. Щоденні. 2. Тижневі. 3. Місячники.

До кожного відділу можуть бути додані ще всякі інші підвідділи, в залежності від тих чи інших книг, які матиме книгозбірня.

Мусимо зазначити, що книжки українською мовою по таких питаннях, як чисте природознавство (хемія, фізика), математика, теорія статистики, переклади українською мовою з чужих мов, хоч би й творів красного письменства до відділу „Україніка“ не стосуються і їх треба відокремити, коли це бажано, долучивши до відділу книжок на українській мові, класифікованого по прийнятій в книгозбірні системі.

Подаючи до відома громадянства ці інформації, бажано було б викликали обмін думками, наслідком якого могла б утворитися одноманітна схема класифікації відділу „Україніка“ в усіх книгозбірнях, де такі відділи засновуються.

Д-р Ю. Мелневський.

Видавнича хроніка.

● **Міністерство преси і пропаганди.** По ініціативі Директорії Укр. Нар. Республіки утворюється на Україні нове міністерство, яке називатиметься „Міністерство преси і пропаганди“. Нове міністерство ставить собі такі завдання: допомагати всіма моральними і матеріальними засобами як найповнішому розцвітові української національної літературної творчості і публіцистичної продукції, та зміцнення серед народів України національно-культурної і політично-державної свідомості, через поширення серед найширших верств населення України періодичних і неперіодичних видань, книжок, журналів, часописів та інших форм літературної продукції, а культурним організаціям, видавництвам, письменникам, літераторам, публіцистам і журналістам міністерство має приходити з моральною та матеріальною допомогою в їх професійно-культурній праці, та організувати широку інформацію правительства про пресу на Україні і за кордоном та про різні сфери народного життя в світлі преси і літератури. Управляючий новим міністерством буде на правах міністра, а його помічники на правах товаришів міністра.

● При Ученім Комітеті Міністерства Ісповідань в жовтні цього р. (1918) заснувалася Видавнича Комісія з метою видавати для народу книги релігійно-просвітнього змісту. Поки що намічено п'ять від.: I—життійний; II—церковно-історичний; III—мученицькі акти; IV—свято-отечний і V—ре-

лігія в краснім письменстві українським.—Уся підготовча праця вже зроблена і Комісія має надію ще до початку 1919 р. видати кілька книжечок. Намічено до видання життя святих, найбільш шануваних на Україні: св. рівноап. кн. Володимира, кн. Ольги, св. муч. Макарія, митропол. Київського, св. першовч. слов. Кирила та Методія...

● В літературно-політичних колах бувших недержавних народностей колишньої Росії назріває думка про організацію видання періодичного часопису мовами російською та французькою, що має обстоювати державні інтереси цих націй.

● Членами Генер. Військового Комітету виготовлено до друку збірник, який присвячено роковинам заснування Військового Генерального Комітету. В збірник увійшли згадка, біографія, малюнки, портрети, історія першого повстання (в жовтні 1917 р.), большевицька навала (в січні 1918 р.), історія перемоги над добровольцями. В редактуванні збірника приймали участь: отаман С. Петлюра, Селецький, Пилькевич, Колос, Полозов і інші.

● Т-во „Криниця“ у Києві розпочало нову серію видань під назвою „Світова Бібліотека“. Поки що вийшло дві книжки. Друкуються і виготовлено до друку такі оригінальні переклади: *Гі де Мопасан*.—Алюма; *Франс*, А.—Повстання янголів; *Деру*.—Дружина сонця. *Дікенс*.—Давид Коперфильд; *Роні Старший*.—Кінець світу; *Д. Лондон*.—Світанок. *Вельс*.—Війна світів; *Гі де Мопасан*.—Новелі.

● В-че т-во „Освіта“ у Києві друкує такі книжки: *В. Гладичко*.—Геометричне рисування. Підручник для професійних та вищих початкових шкіл ухв. Мін. Нар. Осв.; *М. Стасюк*.—Емітація та її значіння в економічному житті України.

● Те-ж видавництво готує до друку збірку оповідань *Г. Журби*—„Похід життя“ і „*Статистику України*“—збірник статистичних даних про територію, населення, сільське господарство, промисловість, торгівлю, шляхи і т. инш.

● З кінця грудня місяця українська газета „Нова Рада“ почала виходити в другому виданні московською мовою. Так само має з січня виходити й паралельне видання „Трибуни“ під назвою „Столичний Голос“. Редагуватиме цей часопис О. Саліковський.

● З ліквідацією гетьманщини має відновитись видання сатиричних часописів *З. Біського* „Гелз“ і „Реп'яхи“.

● Видавничче т-во „Зірка“ у Києві друкує дальші випуски „Українських народніх казок“, зібраних *І. та А. Рудченками*, оповідання *Є. Сетон Томпсона*—„Венніцегський вовк“, „Спрингфільдська лисиця“ і казку *К. Евальда*—„Двохногий“.

● Видавництво „Сіяч“ у Черкасах в близькому часі випускає три книжки поезій *Мик. Філянського*; в ці три книжки мають увійти нові речі.

● Збираються матеріали до видання „Адресной і справочной книги“—столиця України за 1919 рік. Книга вийде з друку через два місяці.

● Новий часопис. Правління „Дніпросоюзу“ постановило з початку наступного 1919 року видавати кооперативний двоштижневик під назвиськом „Громада“, призначений для ширших кол громадянства.

Літературне життя.

◁▷ 1616—1916 рр.—15 грудня ц. р. відбулося урочисте святкування трьохсотлітнього ювілею друкарні Києво-Печерської Лаври, яке через події всесвітньої війни було перенесено церковною владою на 2 (15) грудня 1918 р. Засновано друкарню печерським ігуменом Єлисеєм Плетенецьким, що в 1606 році за монастирські кошти купив друкарню, заведену владикою Гедеоном Балабаном коло Рогатина, перевіз її до Києва, згуртував навколо її багато освічених своїх земляків-галиччан і сміливо почав з 1616 р. широку культурну роботу на Україні.

За різні часи існування печерської друкарні було улаштовано при ній багато окремих майстерень та шкіл: малярська, граверна, рисовнича, етнографічна, хромо-літографічна і т. и., навіть власна фабрика паперу і робітня шрифту (словолитня). Її видання на українській, словянській, грецькій та латинській мовах, росповсюджувалися далеко по-за межами України: на Московщині, в Польщі, Галичині, Буковині, Угорсько-Волошській землі, Молдавії, Сербії, Чорногорії, Герцоговині, Болгарії, Славонії, Хорватії, Чехії, Греції, Сирії і т. ин. та розносили по світу славу про осередок української культури на берегах Дніпрянських.

◁▷ До „Літерат.-Наук.-Вістника“ надійшли листи *М. Коцюбинського* до його дружини. Друкуватимуться листи в січневій книжці „Л. Н.-В.“ за 1919 рік.

◁▷ Відомий український поет *О. Олесь* закінчив і здав до друку VI книгу своїх поезій.

◁▷ 31 грудня 1918 р. припинилось видання газети „Відродження“, що була першою великою українською газетою з широкою інформацією. Газета припинилась на 223 числі.

◁▷ Український поет *Микола Вороний* незабаром закінчує переклад „Мазепи“ Словацького.

◁▷ З нового року у Києві почне виходити велика щоденна газета „Україна“.

◁▷ Гурток молодих Українських письменників приступив до складання першої книжки літературно-критичного місяшника „Музагет“, який почне виходити з нового року.

До „Спроби реєстру Української періодичної преси. 1816—1819 рр.“ *)

„Южныя Записки“. Тижневий часопис. Виходив в Одесі р. 1904—1905. Часопис прихильно ставився до українського питання, присвячував йому свої сторінки, а також містив статті українською мовою. Редактор—видавець—*К. М. Панкѣв*.

Показчик книжок, переглянутих в V-XVI числах „Книгари“ за 1918 рік. *)

(Числом праворуч зазначено № рецензії).

I. Історія літератури.

Лозинський, М.—Люди. 653.

Сумцов, М., проф.—Історичні зразки українського літературного єднання. 652.

Щенотьев, В.—Розмови про Українських письменників. 651.

*) Див. № 16 „Книгари“. Ст. 998.

*) Показчик книжок зреценз. в I—IV ч.ч. „Кн.“ див. № 5 „Кн.“

II. Історія.

Багалій, Д. І., проф. — Історія Слободської України. 500.

Барвінський, Б., д-р. — Оповідання з рідної історії. 430.

Грушевський, М. — Про старі часи на Україні. 337.

Всесвітня історія в короткім огляді. Ч. 1, 2, 3. 241, 242, 243.

Всесвітня історія в короткім огляді. Ч. IV. 385.

Всесвітня історія в короткім огляді. Ч. VI. 691.

Дзіковський, В. — Коло Потутор. 533.

Донцов, Д., д-р. — Похід Карла XII на Україну. 620.

Бозаччина. Вид. Полт. Спілк. Спож. Т-в. 244.

Костомарів, М. — Історія України в життєписах визначніших її діячів. 429.

Крип'якевич, І. — Українське військо. 386.

Назарук, О., д-р. Над Золотою Липою. 532.

Нечипоренко, П. — Про стародавню Русь. 283.

Огієнко, Ів., пр.-доц. — Українська культура. 336.

Позбавлення України від большевиків. 692.

Степовий, В. — Запорожський зімовник. 531.

Троцький, М. — Як прийшло в Росії до революції. 282.

Федорченко, Ів. — Погробовець Запорожської Січі. 281.

Холмищина. — Вид. Союз. Визв. Укр. 464.

Цегельський, Л. — Русь-Україна, а Московщина-Росія. 501.

III. Публіцистика.

Баран, М. — Професійні Робітничі Союзи. 505.

Gassenko, G. — „Zot Cholmland Polnisch oder Ukrainisch?“ 535.

Гетьманець, Гр. — Українізація чи дискредитація? 469.

Гнатюк, В. — Національне відродження австро-угорських українців (1772—1880 р.р.). 432.

Голос пробудженого українця. Вибліотека полонених табору Зальцведель. 434.

Гуммерус, Г., д-р. — Самостійна Фінляндія. 537.

Донцов, Д., д-р. — Міжнародне положення України і Росія. 466.

Енгельс, Маркс і Ляссаль про неісторичні нації. 655.

Дорошенко, В. — Українство в Росії. Новіші часи. 284.

Драгоманов, М. — Автобіографія. 248.

Листи на Наддніпрянську Україну. 431

Пропадлий час. Україна під московським царством (1654—1876.). 465.

Ефремов, С. — Під обухом. Большевики у Києві. 387.

Залізняк, М. — Державний устрій Німеччини. 467.

Нариси про національне питання. 621.

Захалаєва книжечка. — Вид. полонених Укр. табору у Вецлярі. 433.

Каутський, К. — Визволення націй. 536.

Коваленко, Г. — Людина і громада. 338.

Краснов. — Що тепер діється в Росії? 503.

Кротевич, К. — Суд на Україні і його завдання в сучасний момент. 286.

Левинський, В. — Царская Росія и український впроеь. 245.

Причини світової війни. 623.

Левницький, Є., д-р. — Листи з Німеччини. 622.

Линниченко, І. А., проф. — Малорусській впроеь и автономія Малоросії. 247.

Лозинський, М., д-р. — Михайло Пявик, його життя і діяльність. 534.

Маєвський, Й. — Федералізм. 246.

Огієнко, Ів., пр. доцент. — Українська культура. Академічна промова на одкритті Українського університету у Києві. 285.

Poluj, I. — Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung. 654.

Рай, Л. — Сучасне політичне становище Індії. 539.

Сумцов, М. Ф., проф. — Начерк розвитку Української літературної мови. 502.

Троцький, М. — Як прийшло в Росії до революції. 504.

„ „ Литовці. 538.

„ „ Die Ukrainische national politische Bewegung. 693.

Труба, І. — Хто пануватиме на Україні. 389.

Чого прийшли німці на Україну? — В-во „Відродження“. 468.

Шишманов, І., д-р. — Роля України в Болгарському відродженню. Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби. 388.

Яринович, А. — Буржуазна Рада. 390.

IV. Економіка.

Борхардт, Ю. — Введення в національну економію. 392.

Бухановський, Л. — Фінансова і економічна політика і кооперація. 540.

Ганжук, Ф. С. — Боротьба кооперації з капіталізмом. 506.

Зайко-Зайкин, Ф. — Земські та кооперативні суспільно-агрономічні організації. 471.

Залізняк, М. — Сучасна велика індустрія та її значіння. 507.

Коробчанський, П. — Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. 287.

Краевой, Я. — „Полівка кооперативного движенія на Югѣ Росіи“. 339.

Кушнір, М. — Земельна справа на Україні. 340.

Рклицкій, М. В. — Земля и земельныя отношенія в Полтавщинѣ. 250.

Стебницькій, П. Я. — Украина въ экономикѣ Росіи. 656.

Терниченко, А. — Кривди Українського хлібороба. 251.

Хамардюк, А. Б., агроном. — Що треба знати всім, а особливо хліборобам і агрономам про земельне питання. 249.

Чопівський, І. — Економічні вариси. Природні багатства та велика промисловість України. 391.

„ „ Цукрова промисловість на Україні. 470.

Шугаєвський, В. А. — Монета и денежный счетъ въ Львовберезной Украинѣ въ XVII вѣкѣ. 657.

„Що треба знати організаторам споживчих товариств“. 288.

V. Агітаційні видання.

Бойко, В. — Як вибрати у Повітові Народні Ради. 343.

Гилька, І. — Війна. 393.

Григорьев-Нам. — Якої республіки треба бідним людам. 342.

Грициньський, В. — I. Космополітизм і космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. 290.

Д. Г. — Ірландська Республіка. 394.

Полуботок, А.—Дідова казка. 395.
 " " " З минулого. Ч. V. 396.
 „Самостійна Україна.“—Вид. Союзу Визво-
 лення України. 341.
 Якого ладу нам треба. — Кн. пам'яті Н.
 Грінченко. 289.

VI. Красне письменство.

Американські оповідання. — Переклад В.
 Старого. 508.
 Андресо, Л.—Петька на хуторі. 550.
 Анищенко, К.—Оповідання 663.
 Банг, Г.—Чотири чорти. 697.
 Бордуляк, Т. — „Дай, Боже, здоров'я ко-
 рові“ 295.
 Будні.—Оповідання з чужих мов. 261.
 Васильченко, С.—Оповідання. 649.
 " " " Циганка. 352.
 Винниченко, В.—Боротьба. 291.
 " " " Сліпий. 398.
 Війт.—Смертельна справа. 345.
 Вовчок, М.—Народні оповідання. Т. I. 642.
 " " " Кармелюк. 463.
 Волошинівський, І. — Андрій. 696.
 Гаршин, В.—Чотири дні. 549.
 Гетьман Павло Сагайдачний.—З повісті Д.
 Мордовця. 662.
 Гоголь, М.—Загублена грамота. 548.
 " " " Тарас Бульба. 472.
 Грінченко, Б.—Брат на брата. 260.
 " " " На розпутті. 292.
 " " " Павло хлібороб. 296.
 " " " Без хліба. 297.
 " " " Хата. 298.
 " " " Соняшний промінь. 399.
 Грушевський, М.—Sub divo. Оповідання. 625.
 " " " З старих карток. 659.
 Для дорослих казки та легенди. 439.
 Драганець-Бронківський, П.—Під шелест ли-
 стя. 437.
 Зоранчук, П.—Утічка. Ескіз. 347.
 Кащенко, А.—За що? 293.
 Квітка-Основ'яненко.—Маруся. 695.
 Кобилянська, О.—Юда. 474.
 Козлов, В.—Неволя. 346.
 Конопницька, М.—На дорозі. 351.
 Косинин, І.—Бібліст. 436.
 " " " Блакитна аквареля. 473.
 Котляревський, Ів.—Твори. 541.
 Коцюбинський, М. — Твори. Том I і II.
 382. 383.
 Крушельницький, А.—Рубають ліс. 617.
 Левицький, О.—Несподіваний шлюб. 400.
 Ліна, І.—З нового світу. 435.
 Лондон, Д.—Бог Батьків. 629.
 " " " На межі. А-Чо. Велике чудо. 348,
 349, 350.
 Майстренко, Х.—В вогні і крові. 660.
 Маркович, Д.—Твори. Т. I. 615.
 Мартович, Л.—Забобон. 616.
 Мопсан, Г.—Чабанський скік. 299.
 На дозвіллі.—Упорядкував В. Старий. 438.
 Назарук, О.—Слідами українських січових
 стрільців. 425.
 Нечуй-Левицький, І. — Біда бабі Парасці
 Гришнісі. Біда бабі Палажці Соловісі. 545, 546.
 " " " Старостітські батюшки
 та матушки. 544.
 " " " Кайдашева семья. 543.
 " " " Микола Джеря. 542.
 " " " Баба Параска та баба
 Палажка. 294.

Ожешкова, Е. — Gloria victis! (Побореним
 слава!) 547.

" " " Хам. 344.
 Островський, О.—Жовті води. 626.
 " " " Атакування Нової Січі. 627.
 " " " Руйнування Чортомлицької Сі-
 чі. 628.
 Пахаревський, Л. — Оповідання. Кн. I і II.
 529, 530.
 Поліщук, К.—Серед могил і руїн. 661.
 Романович-Ткаченко, Н. — Життя людське.
 964.
 Сенгалевич, Ф.—Отець Савв. 551.
 Стефаник, В.—Дорога. 397.
 Стрілецький календар - альманах на рік
 1917 624.
 Темченко, П.—Після муштри (малюнок). 300.
 Франко, І.—Великий шум. 658.
 Черкасенко, С.—Воронько. 509.
 Чехов, А.—Білолобий. 510.
 Шаповал, М.—Листки з лісу. (Сімфонія.) 262.

VII. Педагогіка і школа.

Барвінський, Ол.—Вибір з української літе-
 ратури для III і IV року учительських семіна-
 рій. 512.
 Білецький, Л.—Про Тараса Шевченка. 699.
 " " " Виховання емоціонально-образ-
 ного мислення і твори Шевченка. 562.
 Білоусенко, О.—Вінок. 665.
 Виїмки з українсько-руського письменства:
 XI — XVIII ст. для вищих класів середніх шкіл.
 Уложив д-р М. Пачовський. 512.
 Воєнна читанка, ч. 3. „Опис рідного краю“.
 480.
 Воєнна читанка. № 7. „Життя укр. наро-
 да“. 481.
 В школі наша будучність. Видан. Укра-
 їнської громади міста Троїцька. 266.
 Гладкий, М. — Практичний курс україн-
 ського язика для учительських семінарій, учитель-
 ських курсов і старших класов середніх
 учбових заведень. 511.
 Грох-Грохальський, Ю.—Коротенька почат-
 кова граматики української мови. 263, 264.
 Дорошкевич, Б.—Початкова химія. 564.
 Дурдуківський, В.—Матеріали для шкільних
 ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка. 563.
 Граматика. (Український букварь). Склав
 Норець. 303.
 Звідомлення Управи української народної
 школи ім. Шевченка у Володимирі Волинським
 1916—1917 рік. 636
 З історії української літератури: I. Б.
 Лепкий Чим жива українська література; II. Сі-
 мович, В. — Короткий огляд української літера-
 тури. 476.
 Матеріали по вопросу о преподаванні пред-
 метов української мови в учбових заведень.
 —Изданіе Кіевского Учебного Округа. 353.
 Клименко, П.—Навчання історії у початко-
 вій школі. 701.
 Курило, Ол.—Початкова граматики україн-
 ської мови. 265.
 Неволовський, Г. — Українська школа. Рік
 перший. 700.
 Поміч учителю в справі національного ви-
 ховання учнів. — Видання Секретарства Справ
 Освітніх. 635.
 „Порадник діячам позашкільної освіти і
 дошкільного виховання.—Вид. Департаменту по-
 зашк. Освіти. 664.

„Постанови з'їзду діячів земств і учительських організацій в справі організації Народньої Освіти—15—20 грудня 1917 р. 560.

Родников, В.—Огляд української дитячої літератури. 667.

Рудницький.—Ілюстрована коротка географія України, 1-а част. 305.

Русова, С.—Дошкільне виховання. 474.

Савицький, д-р.—Наука географії для нижніх клас шкіл середніх. 566.

Симоновський.—Методи обучения в початкових школах Таврической губ. Ч. 1. 556.

Синявський, О.—Коротка практична граматики Української мови для дорослих. 555.

„ „ Короткий нарис української мови. 554.

Симович, В. д-р.—Практична граматики української мови. 552.

Спекторський, Є.—Основи права державного. 479.

„Стежка до дому“. Початкова читанка. 302.

Сушицький, Ф. П.—Методи Українознавства. 559.

„ „ Народність в творах Шевченка. 561.

Терзило, П. і П.—Українська граматики. 565.

Титаренко, С.—„Сонечко“. 666.

Українська граматики для позашкільного навчання і недільних шкіл. 401.

Українська школа. Перший рік. Склав Неволовський, Г. 402.

„Ізична термінологія“. Уложив педагог. гурток слухачів Вінницького учительського інституту. 404.

Хомик, А.—Коротка географія України, част. 1. 475.

„ „ Коротка географія України. Ч. II. 553.

Хрестоматія по українській літературі. Ч. 1. Склав М. Сумцов. 698.

Хуторний, Т.—Читанка. 304.

Ченіга, Я.—Вільна школа, її ідеї й здійснення їх в практиці. 558.

Чередниченко, В.—Про „Просвіти“ та їх значіння за для народньої культури. 557.

Черкасенко, С.—Рідна школа. Читанка перша. 301.

Шкільна мапа України. Складена і виконана картографічн. Бюро „Учебна Карта“. 354.

Шульгина-Іщук, Н.—Задачник до систематичного курсу арифметики част. 1. 478.

Ющинин, І.—Організація Українського вчительства до Європейської війни. 702.

III. Видання для дітей.

Амічів, Е.—Шкільні оповідання. Кн. 1. 708.

„ „ Шкільні оповідання. Кн. II. 709.

Андерсен.—Ялинка. 408.

„ „ Садачок. Вельможні та прості. Свинка-скринька. 634.

„Братік та сестричка“. — Переказала С. Русова. 487.

Грінченко, Б.—Книга казок віршом. 482.

Дід та баба та курочка ряба“. 442.

Загадки віршовані. — Поскладала М. Загірня. 355.

„Зелений гай“. Віршики й казки. Уложила О. Пчілка. 307.

Казки Андерсена.—Перекл. М. Загірня. 703.

Кибальчич, Н.—Дитячі оповідання: Малий Ніно. Спогади kota Сивка. 443.

Княженко. — Осет. казка. Зап. С. Васильченко. 404.

„Кобзарик“.—Вид. „Нашим дітям“. 446.

1083

„Коза дєреза“.—Вид. „Нашим дітям“. 632.

„Кривенька качечка“.—Видав. „Нашим дітям“. 633.

Лагерльоф, С.—Три оповідання про Христа. 441.

Макушинський, К.—Дуже чудні казки. 704.

Мамим-Сібір'як.—Казка про ворону—головку чорненьку та маленького канарика—пташечку жовтеньку. 668.

„ „ Старий горобець. 573.

новича. 572. „ „ Поганий день Василя Івановича.

„ „ Пригоди статечної миші. 569.

„ „ Сіренька Шийка. 268.

О: Коннор-Вілінська, В.—1. У школі. II. Подруги. 444.

Олександрів, В. С.—Чижикове весілля. 405.

Пан Коцький.—Народня казка. 406.

Пригоди Робінзона Крузо.—Скомп. В. Gausseron. 306.

Робінзон.—Написав Б. Грінченко. 483.

Русов, Ю.—Про плазунів (гадів). 485.

„ „ Земноводні тварини. 486.

Сірий, Юр.—Про горобця славного молодця. 568.

„ „ Дивовижні рослини. 567.

308. „ „ Світова мандрівка краплина води.

„Сніжинки“. Різдвний збірничок. 707.

„Солом'яний бичок“.—Вид. „Нашим дітям“. —631.

Томсон-Сетон, Е.—Бінго. 706.

„ „ Наши приятелі. 705.

„ „ Подорож дикої качки. 570.

„ „ Вулі, чабанський пес. 571.

Трьомсин-Вогатирь.—Казка. Скл. І. Манджура. 267.

„Українські народні казки для дітей“.—Зредагував Б. Грінченко. 484.

Українські народні казки.—Зредагували В. Винниченко і Ю. Сірий. 356.

Франко, І.—„Іжак та зайць“. 309.

„Цап та баран“.—Вид. „Нашим дітям“. 630.

Черкасенко, С.—Як вродолася пісня. 269.

447. „Червона хусточка“.—Вид. „Нашим дітям“.

„Читанка“.—Вид. „Нашим дітям“. 445.

Чорний Орел.—Записав Васильченко, С. 403.

„Як гриби збіралися воювати з жуками“.—Ілюстр. казка. 407.

IX. Інформаційні видання.

Бондар, В.—Московська петля. 579.

Відомости про Російську Україну.—Вид. С. В. У. 452.

Гордієвський, М.—Федерація. 314.

Грінченко, Б.—Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. 252.

Грицишинський, В.—Пролетаріат пануючих та пригноблених націй. 255.

Гуссов, В.—Українська літературна мова, її відношення до народньої, сучасний стан і будучина. 638.

Два з'їзди „Просвіт“ Васильківського повіту 4-го і 25 червня 1917 р. 360.

Драгоманов, М.—Швейцарська спілка. 312.

Загірня, М.—„Про виборче право“. Два видання. 357, 358.

Кащенко, А.—Як і для чого ми уряжаємо „Просвіти“. 315.

Коваленко, Г.—Арабська земля і Магометова віра. 576.

„ „ Про пташок та про комах. 577.

Кононенко, М. С.— Про монархію та демократичну республіку. 410.

Левинський, В.—Що таке соціалізм? 310.

Левницький, Мод.— Як писати службові папери Українською мовою. 311.

Маєвський, Й.—Загально російські Установчі Збори. 254.

Матеріали до української бібліографії. Том IV. 637.

Огієнко, І.—Українська мова. 411.

Плевако, М.— Що таке „Просвіта“ і як її заснувати. 710.

Про державний лад у всяких народів. Переказала М. Загірня. 253.

Просвітні Т-ва на селі. Укр. Інф. Бюро Київ. Г. З. У. 316.

Русова, С.— Що то є автономно-федеративний лад. 313.

Садовський, В.—Капіталізм і соціалізм. 359.

Степанюк, В. і Довбищенко, Я.—Українська соц.-дем. робітн. партія. 711.

Тарасови Шевченкові в 102 роковини його уродин. 578.

Шілянов, Г.—Що таке державна власть. 409.

Яку користь дають Товариства „Просвіта“ та „Народній Дім“ і як їх закласти. Вид. Пед. Бюро Полт. Губ. Зем. 488.

X. Календарі.

Календарь на 1918 рік. Благодійного Т-ва. 259.

Одривний календарь „Час“ на 1918 рік. 256.

Товариш імігранта на рік 1918. 257.

„Товариш“. Коопер. кал. на рік 1918. 258.

XI. Словники.

Адаменко, П.—Медицинський словничок. 317.

Багрій, Г. Д.—Московсько-Український словник. 669.

Безкровний, Вл. і Переяславець, С.— Українсько-Російський словник. 676.

Ванько, Є.—Кишеньковий Російсько-Український правничий словник. 493.

Вікул, М.—Російсько-Український словник термінів фізики і хімії. 514.

Дубровський, В.—Словник Московсько-Український. 670.

„ Словник Українсько-Московський. 675.

Коломійченко, М.—Словник Московсько-Український. 671.

Короткий Рос.-Укр. правничий словник. Вид. Полт. Правн. Т-ва. 318.

Лебідь, Д.—Російсько-Український словник та зразки паперів українською мовою. 672

Московсько - Український словничок Т - ва „Час“. 674.

Російсько-Український Словничок Медичної Термінології. Видання „Українських Медичних Вістей“. 574.

Степаненко, В.—Русско-Украинский словарь. 673.

XII. Етнографія.

„На всякий випадок життя“. Народні приказки та прислів'я. 370.

1085

XIII. Справочні видання.

Лащенко, Р.—Як одбуваються позви на суді мировім. 575.

Товариські забави та ігри. 448.

XIV. Збірники.

Привіт Іванові Франкові в сороколітте його письменської праці. 1874—1914. 489.

„Червона Калина“. Ред. М. Угрінний. 490.

XV. Біографії.

Грушевський, Михайло, голова української Центральної Ради. 367.

Доманицький, В.—Життя Тараса Шевченка. 515.

Дорошенко, Д.—П. О. Куліш, його життя й літературно-громадська діяльність. 516.

Єфремов, С.—Тарас Шевченко, життя його та діла. 365.

Смаль-Стоцький, С., д-р.—Діди, батьки і внуки у Шевченка. 517.

Тищенко, Юр.—Хто такий В. Винниченко. 366.

Хоткевич, Г.—Гетьман Іван Мазепа. 518.

XVI. Критичні розвідки.

Зайцев, П.—Оксана. 369.

Луначарський, А.—Великий народний поет (Тарас Шевченко). 368.

XVII. Мовознавство.

Огієнко, І. І.—Вчимося рідної мови! 319.

Свенцицький, І.—Основи науки про мову Українську. 519.

XVIII. Мистецтво.

Біляшевський, М.—Наші національні скарби. 371.

Голубець, М.—Українське мистецтво. 640.

Крепнякевич, Ів.—З козацької сфрачистики. 639.

Модзалевській, В. Л.—Украинское искусство. 323.

„ Основні риси українського мистецтва. 449.

XIX. Сільське господарство та ветеринарія.

Агрономичний поради́к по скотарству. Другий зб. статей під ред. А. Терниченка. 714.

Агрономичний поради́к по організації господарства. Третій збірн. статей під ред. А. Терниченка. 712.

Богоявленський, С.—Коннозаводство, розвід коней і підновлення кінноти війська на Україні. 713.

Королів, В.—Як вибрати коня. 320.

Михайлюк, К.—Що повинні знати й робити служачі в молочарській спільці. 581.

Невинський, Ол.—Практичне пасішництво. Догляд за бджолами круглий рік. 321.

„ Про бжіл. 322.

„ Користь бжіл та доходи від пасішництва. 582.

1086

Хліборобські спілки (щоб робити з землею).—
Нап. В. Мартос і О. Снявський. 583.
Шановал, М.—Лісова справа на Україні. 580.

XX. Медицина.

Захарний, Л.—Про пошесті. 715.
Зубковскій, П. А.—О миргородскомъ мине-
ральномъ „гоголевскомъ источникѣ“. 120.
Левинський, М. П., д-р.—Про халеру. 683.
Максименко, Д.—Лікарські і пахучі трави.
521.

XXI. Періодичні видання.

„*Вільна Українська Школа*“. № 1, 2, 3, 4
за 1917 рік. 361.
„*Військово-Науковий Вістник Генерального
Штабу*“. 491.
„*Кооперативна Зоря*“.—Часопис Україн-
ської споживчої кооперації. 492
„*Наше Минуле*“. Кн. 1. 1918 р. 690.
„*Око*“.—Вид. „Глобус“. 682.
*Педагогичний журнал для вчителів по-
чаткових шкіл на Полтавщині.*—Вид. Полтав-
ської Губ. Управи. 680.
„*Перший Крок*“.—Орган семинаристів Київ-
ської Учебної Округи.—364.
„*Просвітянин*“.—Вид. Т-ва „Просвіта“ у
Київі. 412.
„*Українські Медичні Вісті*“.—Видання Все-
української спілки лікарів у Київі. 362.
„*Універсальний журнал*“.—Вид. Т-ва „Грунт“.
681.
„*Юнак*“, часопис середнешкільної молоді.—
Вид. Переясл. Учн. Спіл.“. 363.

XXII. Поезії.

Довгополок, М.—В дні неволі. 590.
„ „ —В хвилях життя. 591.
„*Думи Кобзарські*“.—Вид. „Сіач“. 324.
Жихаренко, О.—„Листопад“. 588.
Загул, Д.—З зелених гір. 372.
„*Збірник українських поезій про волю*“. 592.
Карманський, П.—„Al fresco“. 36. IV. 629.
Кобець, О.—Пісні плівника. 415.
Ковальчук, П. А.—Моя муза. 523.
Козарь, Л.—Степові зорі. 330.
Кононенко, М. С.—Хвилі, к. II. 326.
Котляревський, І.—Віргілієва Енеїда. 450.
Котов, К.—На передодні війни. 271.
Левитський, М.—Туга України. Дума. 272.
Мандес, К.—Поезії в прозі. 327.
Мандрика, М.—З каяги гніву. 275.
„ „ Пісні про Анемону. 325.
Манджура, Ів.—Поезії. 644.
Мочарський, М.—Над полем прокляття ри-
дає любов. 717.
Олесь.—Поезії, т. II. 642.
„*Пісне, вітаймо свободи зарю*“. 593.
Поліщук, К.—Співи в полях. 329.
Пушкін, А. С.—Драматичні твори. 494.
Рекун, Ів.—Школа на Україні. 645.
„ „ До рідного краю. 646.
Руданський, С.—Співомовки. 684.
„ „ Лірика, Співомовки та Бай-
ки. 685.
Савицька, М.—Тарас Шевченко. 686.
Савченко, Я.—Поезії. 414.
Святогор, О. Поеми. 496.
Семенко, М.—Геро задається. 643.
„*Скалки життя*“.—Укр. декл., скл. Пано-
чині. 716.

1087

Соломон, царь Израильский. Перекл. О.
Жихаренка. 589.
Сотільнюк, Т. М.—Вірші. 687.
Струмок, М.—На війні та в неволі. 451.
Сумцов, М., проф.—Вага і краса україн-
ської народньої поезії. 270.
Тагор, Р.—„Садовник“. Ліричні поезії. 584.
Тенянка, П.—До раю злotosяйного. 495.
Тетмайєр, К.—За скляною стіною. 374.
Федорченко, Ів.—Летюча зоря. 273.
„ „ На передодні. 274.
Франко, Ів.—Збірка поезії. 328.
„ „ Іван Вишенський. На Свято-
юрській горі. 522.
Франко, Ів.—Моисей. 641.
Хамардюк, А. П.—Перед зірницею. 416.
Шевченко, Т.—Малий Кобзарь. Вид. Баринш.
Учит. спілки. 373.
„ „ —Кобзарь. В ред. Доманицького.
Т-ва „Криниця“. 413.
„ „ —Кобзарь. В ред. Доманиць-
кого. Херсон. 585.
„ „ —Кобзарь. Вип. I Вибір поезій.
586.
„ „ —Кобзарь. Вип. II Вибір пое-
зій. 587.

XXIII. Театр і пьєси.

Безпалов, Ф.—Машкара. Жарт на 1 дію. 725.
„ „ Хитрий шведь. Жарт на 1 дію.
726.
Васильченко, С.—Драматичні твори. 650.
„ „ „На перші гулі“. 456.
„ „ Не співайте пісні, не вмен-
шайте ночі. 458.
Винниченко, В.—Панна Мара. 524.
Гальбе, М.—Молодість. Др. на 3 дії. 724.
Гаунтман, Г.—Затоплений дзвін. 618.
„ „ Ганюся. 619.
Гоголь, М.—Ревізор. 721.
Грушевський, М.—Хмельницький в Перея-
славі, історичні образи. 375.
*Державний балаган, або народній театр
і театральна рада.* Напис. М. Богун. 723.
Ельський, Л.—„Весняної нічі“. 377.
Карпенко-Карий, Ів.—Мартин Боруля. 919.
„ „ —Бондарівна. 720.
„ „ —Бурлака. 718.
Кобець, О.—В Тарасову ніч. 525.
Коваленко, Г.—Ворожка. 276.
„ „ Колядки. 332.
Колесниченко, Т.—Чад. 378.
Крижанський, К.—Сваволя. Драм. мал. 722.
Дмитренко.—Кум-мірошник, або сатана в
бочці. 277.
Левченко, Г.—Юрко Огневик. 606.
Левинський, М.—Безпартійний. 608.
Лейберг, Ш.—Пая. 505.
Овчинников, В.—На Україні. 610.
Островський, О.—Стрільці. 427.
„ „ Гетьман Іван Мазепа. 428.
„ „ Нірвана. 498.
Темченко, П.—Сон. 278.
Товстонос, В.—Круча. 647.
Толь, М.—Хвилини зневіря і шукань. 609.
Українка, Л.—Болдиня. 497.
Черкасенко, С. Повинен. 376.
„ „ Жах. 459.
„ „ Про що тирса шелестіла. 604.
Шніцель, А.—„Зелена палуга“. 457.
Яновська, Л.—Повернувся із Сібіру. 607.

1088

XXIV. Музика.

- „Біду собі купила“.—Аранж. О. Кошиць. 600.
- „Весняна ніч“.—романс. Муз. В. Борецького. 603.
- Давидовський, Гр.—„На чужині“. 598.
- Демуцький, П.—Перший і другий десяток укр. пісень. 596, 597.
- „Жовнірські пісні“. 424.
- „Мрія“.—Зложив Крижанівський, Б. 602.
- „Народні мелодії“ з голосу Л. Українки. Кн. I, II. 594, 595.
- Наша пісня.—Вид. Союзу Визволення України. 423.
- Не пора, не пора. — Гармон. Д. Січинський. 331.
- „Ой летять, летять три соколи“. Аранж. О. Кошиць. 599.
- „Слава Україні“.—Гимн. Муз. К. Стеценка. 279.
- Стеценко, К.—„Українська пісня в народній школі“. 280.
- Сумцов, М.—Українські співці й байкарі. 453.
- Слобідсько-Українські історичні пісні 455.
- Українські колідки: 1) Ой вичить Бог. 2) Небо й земля. 3) Мир і радість. 4) В Різдво з півночі. 5) З днем рождення. 6) Пане Господарю.—Зібрав і записав Кудрицький, Л. 417—422.
- „Чайка“.—Записав і аранжував О. Кошиць. 601.
- „Шевченкові“.—Музика К. Стеценка. 454.

XXV. Художні видання.

- „Бім-бом, дзелень-бом!“ — Малюнки Судомори. О. 526.
- „Малюйте діти“. Альбомчик. 384.
- „Прибаданка“.—Малюнки Судомори, О. 527.
- „Шевченко, Т.—1) Плач Ярослави. 2) Бій з половцями. 379.

XXVI. Релігія та церква.

- Бранієвський, І. — Церковне панство на Україні. 611.
- Ванькевич, К.—Коротенький Христ. Прав. Катехизис. 648.
- Свящ. Історія Старого Завіту. 426.
- Гречулевич, В., прот. — Проповіди на українському языкѣ. 333.
- „До нашого духовенства“—заклик „Гуртка Волинських священиків“. 499.
- „Життя Ісуса Христа“.—Уложив О. Білоусенко. 460.
- „Коротенький молитовник та великі Свята Церковні“. Вид. Катериносла. Видавн. „Стежка“. 614.
- „Молитовничок щоденних молитов“.—Уложив свящ. К. Ванькевич. 613.
- Рклицкій, С. — Къ вопросу о церковной автономии Украины. 335.
- Святе Євангеліє.—Видав. Кооперат. Товар. „Українська Книгарня“. 528.
- Символ віри з поясненнями. В-во „Промінь“. 334.
- Статут Українського православного братства імені Святих Кирила та Мефодія. 612.
- Стельмах, А.—Теїстичний світогляд в наші часи. Ч. I. 688.
- Томашівський, С.—Церковний бік української справи. 461.

Зміст місясного часопису „Шлях“ за 1918 рік.

- Агієвко, О.—Революція і церква. Ч. 1; Алешко, В.—Міць життя. 6—7; Вдихну, вдихну живої сили. 6—7; Алчевська, Хр.—Моїм до-віку щиро будь. 6—7; Два настрої. 12; Аргус.—Наші шкільні справи. 1; Арендаренко, А.—Наші наукові справи. 2; Віляшевський, М.—Справи українського мистецтва. 1; Шарль Бодлер.—Упоєння. Переклад. О. Жихаренка. 6—7; Верховинець, В.—З поля мистецтва. Народні мелодії з голосу Лесі Українки. 3; Театр і музика. Українська опера. 8; Музична справа в національній театрі за р. 1917—1918. Державна капеля. 9; Вороний, М.—З циклю „Летючі листки“: Переваги-ваги; Дівчині-блискавці. 12; Гордієвич, К.—І. Мечників (з нагоди 2 роковин смерті). 6—7; Грушевецький, О.—З етнографічних студій Ів. Френка. 1; Український Народ. Університет. 2; Педагогічні ідеї Шевченка. 3; Українське Наукове Товариство. 8; Жук, М.—Привіт. 8; З минулого. 8; Легенда. Драматична студія в трьох діях. 9; На самоті. 10—11; Таємниця. 12; Журлива, О.—Мое кохання таке велике. 8; Фантазія. 1; Загуд, Д.—Так любить душа одинока. 10—11; Кожде серце має бога. 12; Іванов-Меженко, Ю.—Іван Огієнко. 3; Матюль Мандес.—Зі збірки „Pour lire souvent. Переклад Вол. Самійленка. Дивний органік 9; Зачарований перстень; Імператор; Метелики; Лихий подорожній; Три часті. 10—11; Коломийченко, Х.—Юліян Романчук і Кость Левицький. 1; Кончик, І.—Порожнє місце. На початок гри Молодого Театру в Києві, 12; Крилач, С.—Право на життя. 2; Кримський, А.—В Трапезунті. 12; Кудрицька, А.—Степова таємниця. 3; Вузькою стежкою. 4—5; На межі. 4—5; Гірський струмок. 6—7; Липа, І.—З нового світу. Повість. 1; Мати. Мініатюра. 4—5; Майстренко, Х.—„Цвіту зів'ялому, листу опалому. 2; Осінне. Нарис. 12; Мамонтів, Я.—До краю. 4—5; Хочу пустелі. 4—5; Коли любов проходить мимо. Новела. 8; Бурьослав. 8; Народ мій. 9; Літом. 9; Дівчина з арфою. П'єса на 4 акти. 10—11; Міський парк в осени. 10—11; Дві відмови. 12; Марковський, М.—Шевченко в освітленні Енсена. 4—5; Іван Франко. Спроба літературної його характеристики. 6—7—9; З психології творчести Шевченка. 10—11; Мірбо, О.—Злодій. П'єса на 1 дію. Переклад Миколи Вороного. 2; Гі де-Мопасан.—З циклю „Contes de la Becasse“: Півень заспівав. Переклад В. Отамановського. 3; Москаленко, П.—Портрет П. Куліша. Малюнок. 2; Назарук, О.—Князь Ярослав Осмомисл. Історична повість. 8; Некрає, В.—Іду один. 1; Німцєвський, А.—Посланець. Легенда. Переклад А. Павлюка. 12; Олесє, О.—В твоїх очах сміється море. 1; Пачовський, В.—Гетьман Дорошенко. 3; Поліщук, В.—Над свіжою могилою. 3; Сліпий сіяч. 3; Рильський, М.—З циклю „Висока Келія“. 1; Висока Келія. 2; Я так люблю коли проміння сяє. 4—5; Бенкет. Драматичний малюнок. 6—7; Сьогодні був у мене сатана. 9; Щастя. 9; Мислі. 12; Різниченко, В.—Герб України. 3; Смерть Мазепи. 9—10—11; Рудницький, М. Багата література. 12; Савченко, Я.—Непоборно безумні легенди віків. 3; Читай ночами мудрі книги. 3; На чорнім піску. 4—5; Пливе як жах. 4—5; Дві душі. 8; З дикуном. 8; Самійленко, Вол.—Як ми ждали її, віковічні раби. 3; Чужомовні слова в українській мові. 8; Святогор, О.—Поет. 1; Попільниця. 1; Слісаренко, О.—Хрести придо-

рожні. 4—5; Доля. 4—5; Шовкові брови трагічно зламани. 6—7; Наймишка. 10—11; Тенянка, П.—Снується казка. 4—5; Ти—лілея озер тихозвонних. 4—5; Любов. 6—7; Терещенко, Мик.—Октави зі степу. 12; Як сутеніти почало в долині. 12; Тимченко, Є. 3 лінгвістичних заміток. 1; В справах нашої графіки. 10—11; Тичина, П.—Я стою на кручі. 8; О суму смутку. 8; Олчиняйте двері. 12; Ф.—Виставка т-ва діячів українського пластичного мистецтва. 4—5; Філянський, М.—Далекому. 2; Орхідея. 4—5; Бузовий Куц. 6—7; Бузовий Куц. 9; Удод. 10—11; На весіллі. 10—11; Хоткевич, Г.—Берестечко 3; Шаоль-Ван-Лерберг.—Пан. Комедія на 3 дії. Переклад М. Рильського і М. Мухина. 4—5, 6—7; Шелухин, С.—Наша пісня. 4—5, 6—7; Я втомивсь. 10—11; Чернигівка, М.—Дві казки. 12; Чупринка, Г.—Одгуки. 12; Самовлада. 12.

У відділі бібліографії журналу „Шлях“ в 1918 р. були рецензовані такі книжки:

Бабюк, А.—Сміх нірвани. Нариси й новели. Ч. 9; Балея, Ст.—З психології творчості Шевченка. Ч. 8; Білоусенко, О.—Перед світом: поет-демократ К. Пузина. Ч. 6—7; Бухановський, Л.—Народне господарство і міжнародне становище України. Ч. 10—11; „Військово-науковий Вістник“, журнал. Ч. 4—5; Вольченко, С.—Художній альбом України. Ч. 3; Гаерштам, Г.—Мрії Карліни Бранд. Повість. Ч. 12; Г. Д.—Ірландська республіка. Ч. 3; Голубець, М.—Українське мистецтво (Вступ до історії). Ч. 9; Грінченко, В.—Хазяйство. Казка. Ч. 3; Гуммерус, Г.—Самостійна Фінляндія. Ч. 3; Довбищенко, Я.—З історії соціал-демокр. руху. Ч. 12; Донцов, Д.—Міжнародне положення України і Росія. Ч. 12; Донцов, Д.—Енгельс, Маркс і Лясаць про неісторичні нації. Ч. 3; Жихаренко, О.—Листопад. Ч. 2; Кавтський, К.—Патріотизм, війна і соціал-демократи. Ч. 3; Каррик, В.—Мальовані казочки. Ч. 9; Квітка, К.—Народні мелодії з голосу Лесі Українки. Ч. 4—5; Коваленко, М.—В кривавім тумані. Поезії. Ч. 3; Ковальчук, В.—Моя муза. Поезії; „Комашня“, кооперативний двохтижневик. Ч. 1; Косинин, І.—Бібліст. Нариси з американського життя. Ч. 6—7; Коробчанський, П.—Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. Ч. 2; Кульчицький, Л.—Федералізм і соціалістична політика. Ч. 3; Левинський, В.—Причини світової війни. Ч. 12; Левицький, М.—Українська грамати́ка для самонавчання. Ч. 6—7; Левченко, І.—Оповідання—Чернігівські сілуєти та ин. Ч. 12; Май-

стренко, Х.—Загадки-забавки. Ч. 3; Мальовані казочки. Ч. 8; Мандрика, М. Пісні про Аме-мону. Ч. 1; Макушинський, К.—Дуже чудні казки. Ч. 9; Макушинський, К. і Оскард Уальд.—Дарунок дітям. Ілюстровані казки. Ч. 9; Мамчур, Д.—В споругах недолі. Ч. 10—11; Островський, О.—Нірвана. П'єса на 5 дій. Ч. 4—5; Островський, О.—Стрільці. Драма на 4 дії. Ч. 12; Позбавлення України від большевиків. Пам'яті загиблих під Крутами. Ч. 10—11; Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання. Ч. 12; Рильський, М.—На узліссі. Лілія. Ч. 4—5; Савченко, Я.—Поезії. Книжка І. Ч. 3; Самійленко, В.—Рідному краю од хворого серця. Поезії. Ч. 10—11; Сенгалевич, Ф.—Отець Сава. Київські тиши й стрільські малюнки. Ч. 6—7; „Співаничок“. Ч. 3; Справозд. о станові колекції інститута кн. Безбородка. Ч. 1; Степанюк, В.—З історії с.-д. руху. Ч. 12; Сумцов і Плевако.—Хрестоматія по українській літературі для народних вчителів, шкіл учительських та середніх і для самонавчання. Ч. 9; Тенянка, П.—До раю злotosайвого. Ч. 8; Тищенко.—Хто такий Винниченко. Ч. 2; „Товариш“, кооперативний календар на рік 1918. Туган-Барановський, М., проф.—Кооперація, соціально-економічна природа її та мета. Ч. 12; „Українські Медичні Вісти“,— часопис. Ч. 4—5; Франко, І.—Абу-каземові каші, з переднім словом. І. Свендицького. Ч. 9; Чопівський, І.—Цукрова промисловість на Україні. Ч. 8.

Огляд української книжкової продукції за р. 1918-ий буде подано редакцією в числі 18-му „Книгаря“.

З огляду на те що рік ще не скінчився, на 17-е число зібрати всього матеріалу не було змоги.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

1026 **Альбіковський, М.** — Сатанаїл. Фантастична казка на п'ять дій. Вид. „Воля і Доля“. № 5. Одеса. 1918 р. Ст. 40. Ціни не визначено.

Андерсен. — Казки. Переклад М. Загірня. Кн. II. Бібліотека „Молодість“, кв. XV. Т-во „Поступ.“ Київ. 1919 р. Ст. 160, ц. 4р. 50к.

Антонович, П. — Педагогічні нариси. Виховання дітей у школах-захистках. м. Житомир. 1918 р. Ст. 31. Ц. 1 карб.

„**Барвисті квітки.**“—Декламатор. Кн. I. Ул. С. Гаєвський. В-че т-во „Поступ.“ Київ. 1919 р. Ст. 158. Ц. 11 гривень.

1091

1030 **Басько, Ф.**—„Теща в хату—нема ладу“. Жарт на 1 дію. В-че т-во „Хутір“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 3 гривні.

Бічер-Стоу, Г.—Дядькова Томова хата або життя рабів—негрів. Скоротивши переказала М. Загірня. Бібліотека „Молодість“. Кн. XVII. Ст. 272 in 8°. Ц. 9 карб.

Бойко, В.—Марко Вовчок. Історично літературний начерк. В-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 239. Ц. 5 карб. 75 к.

В царстві кооперації. Вид. „Народня Книжка“. Ч. I. Київ, 1918 р. Ст. 24. Ц. 1¹/₂ гривні.

1092

Винниченко, В. — Базар. П'єса на чотирі розділи. Вид. т-во „Дзвін“. Київ. 1918 р. Ц. 2 карб. 50 коп.

1035 **„Вінок“**, читанка третя. Уложив О. Білоусенко. В-че т-во „Кривниця“. м. Київ. 1918 р. Ст. 288. Ц. 15 гр. 50 шаг.

Гайне, Г. — Книга пісень. Ч. II. Нове видання в перекладі Д. Загула і В. Кобилянського. Київ. 1919 р. Вид. „Серп і Молот“. Ст. 132. Ц. 9 гривень.

Гетьманець, Гр. — Борець народний. Київ. 1918 р. Ст. 24. Ц. 2 гривні.

Його-ж. — Батько української повісти. (Життєпис Гр. Квітки-Основ'яненка). Вид. „Українська школа“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 2 грив.

Горький, М. — Макар Чудра. Перекл. з рос. П. Ковальчук. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 65 к.

1040 **Грушевський, М.** — Старинна історія. Греко-римський світ. Київ. 1918 р. Ст. 156. Ціна 13 гривень.

Грушевський, Ол. — З сучасної української літератури. Ч. I. Українські повістари другої половини XIX в. Ст. 205. Ц. 6 гривень.

Його-ж. — З новітніх дослідів і матеріалів про Шевченка. В-во „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 12. Ц. 65 коп.

Дитяча розвага. Збірник забавок для дітей. Склав С. Титаренко. Вид. 2 ге. Т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 65. Ц. 9 гривень.

Дніпровський Союз Споживчих Союзів — Всеукраїнський Центр Споживчої Кооперації. Справочно-інформ. видання. В-во „Дніпросоюз“. Київ. 1918 р. Ст. 66. Ц. 6 гр.

1045 **Єгоров, Є.** — Рахівництво для сільських споживчих товариств. З додатком вказівок по діловодству та учоту відділів. Перекл. А. Сербівенко. Вид. „Дніпросоюзу“. Київ. 1918 р. Ст. 154. Ц. 12 гривень.

Життя і праця Симона Петлюри. Нап. Вовк-Сіроманець. В-во „Відродження“ у Києві. 1918 р. Ст. 16. Ц. 80 коп.

Закон Божий. — Перший рік навчання. Уложив свящ. П. Антонович. В-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 38. Ц. 1 карб. 25 коп.

Залізник, К. — Систематичний курс арифметики для першого ступня науки. Част. I-а (Цілі числа). В-во „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 5 гривень.

Залозний, П. — Початкова граматика української мови. Підручник для початкових і першого класу середніх шкіл. Кн. I. В-во Ів. Самоненка. Київ. 1918 р. Ст. 163. Ц. 1 карб.

1050 **Зеранчук, Й.** — Шляхом душі. В-во „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 44. Ц. 70 коп.

Ієнес, Й. — Осіння ніч. Оповідання. Перекл. з давської мови Г. П. Прокопшина. Вид. „Бібліотека європейських письменників“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 1 карб. 20 к.

Кобець, О. — Під небом чужим. Поезії. Збірник I. В-е т-во „Поступ“ у Києві. 1919 р. Ст. 128. Ц. 5 гривень.

Коваленко-Коломацький, Гр. — Кашинь и Авель. (Челов'їческіе документи). Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 60 коп.

Колядки. Вид. друге. Вид. „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. 1 карб.

1055 **Коцюбинський, М.** — Твори. Т. V. Вид. т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 159. Ц. 15 гр.

Красівський, Л. — Геольогія в Міністерстві Земельних Справ і меліораційні роботи на Україні. Київ. 1918 р. Ст. 15. Ціни не визначено.

Крижановський, Ф. — Кооперативний земельний банк. Вид. Всеукр. Кооп. Вид. Союзу. Київ. 1918 р. Ст. 20. Ц. 1½ гривні.

Леонтович, В. — Оповідання. Т. I. Київ. 1918 р. Вид. „Вік“. Ст. 184. Ц. 6 карб.

Лерберг, Ш. — Пав. Комедія. Перекл. М. Рильського і М. Мухива. В-во „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 63. Ц. 3 карб. 50 к.

1060 **Лондон, Д.** — Залізна П'ята. Переклад з англійського О. Нитки. „Світова бібліотека“ № 1. Т-во „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 336. Ц. 16 гривень.

Марковський, М. — Іван Фрашко. (Спроба його літературної характеристики). В-во „Шлях“. 1918 р. Київ. Ст. 24. Ц. 1 карб. 40 коп.

Мірбо, О. — Злодій (п'єса на 1 дію). Переклад М. Вороного. „Універсальна Бібліотека“. № 4. В-во „Дзвін“. 1918 р. Київ. Ст. 20. Ц. 1 гр. 60 шаг.

Огієнко, Ів. — Українська граматика. Частина друга. Основи українського правопису. Вид. Є. Череновського. Київ. 1918 р. Ст. 128. Ц. 3 карб. 20 коп.

Олесь, О. — Твори. Том III. В-че т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 144. Ц. 15 грив. 1065 **Його-ж.** — Весняна казка. Вид. т-во „Кривниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 40. Ц. 2 грив. 40 шагів.

Його ж. — Трагедія серця. В-че т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 1 гр. 60 шаг.

Пачовський, В. — Малий Святослав Хоробрий. 1918 р. Вецляр. Ст. 79. Ціни не визн.

Перебендя, Ів. — Російсько-український словник. Вид. Ів. Самоненка. Київ. 1918 р. Ст. 193. Ц. 4 карб.

Перегон бжіл з дуплянок та колод в рямковий вулик і з одного рямкового до другого. Нап. Нестеровський. В-во „Українське Пасішництво“. Київ. 1918 р. Ст. 18. Ц. 1 грив.

1070 **Пош, В.** — Памятка для артистів архітектів, домовладик та мулярських майстрів. З 10-го вид. перекл. К. Ш—ий. Київ. 1918 р. Ц. 7 карб.

Приказки євгена Гребінки. В-во „Книжник“. Вецляр. Київ. 1918 р. Ст. 47. Ціни не визначено.

Про Український Народній Кооперативний Банк. (Українбанк). Київ. 1918 р. Ст. 16. Ціни не означено.

Розмова про сільське хазяйство. Іша книжка. Чорний пар та плодозмін. Скл. Є. Чикаленко. Вид. шосте доповнене. Ст. 31. Ціна 1 карб. 25 коп.

Різниченко, В. — Смерть Мазепи: В-во „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 24. Ц. 1 карб. 20 к.

1075 Роні-Старший. — По огонь. Перекл. з франц. О. Нитка. „Світова Бібліотека“ № 2. В-че т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 219. Ц. 15 гривень.

Рудницький, М. — Багата література. В-во „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 80 к.

Рудинський, М. — Ясні зорі. Читанка для другого і третього років шкіл початкових. Ч. I. Осінь, (67 ст.) II.—Зима, (64 ст.) III.—Весна (55 ст.) IV. Літо (71 ст.) Вид. Педагог. Бюро Полтавської Губерніяльної Нар. Упр. 1918 р. Полтава. Ціни не визначено.

Сон на могилах. Сценічний образок для школи. Написала М. Підгірявка. Присвячено молодим борцям за самостійну Україну під Крутами та У. С. С. Львів-Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 1 гривень.

1080 Стебницький, П. (Смуток, П.) — Поміж двох революцій. Нариси політичного життя за р. р. 1907—1918. Вид. т-ва „Час“ у Києві. 1918 р. Ст. 287. Ц. 4 карб. 50 коп.

Стороженко, Ол. — Оповідання. Ч. I. Вид. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 151. Ц. 4 карб.

Тимченко, Є., проф. — Українська граMATика для III і IV класа шкіл середніх. В-че т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 142. Ц. 10 гривень.

Тобілевич, Ів. — Наймичка. Драма на 5 дій. Вид. т-во „Кривниця“. Київ. 1918 р. Ст. 75. Ц. 4 гривні 50 шагів.

Туган-Барановський, М. — Продукційні підприємства кооперативів з точки погляду кооперативної теорії. Вид. Всеукр. Кооп. Вид. Союзу. Київ. 1918 р. Ст. 13. Ц. 1 гривня 20 шагів.

Його-ж. — Кооперативний ідеал. Вид. Всеукр. Коопер. Вид. Союзу. Ст. 16. Ц. 1 гривня 30 шагів.

1085 Український декламатор. — З портретами поетів і письменників. Уложив П. А. Ковальчук. 1918 р. Київ. Ст. 250. Ц. 10 карб.

Український вертеп. Текст, малюнки, ноти. З вступною статтею Ол. Кисіля. Вид. „Благотворительнаго Общества изданія общепользних и дешевихъ книгъ“ № 74. Петроград. 1916 р. Ст. 68. Ц. 2 карб.

Фабріціус, О. — Невинна дівчинка. Гумореска № 3. „Гумористична Бібліотека“. В-во „Сайво“. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 2 гривні.

Фещенко-Чопівський, І. — Природні багатства України. Ч. I. Мінеральні багатства та велика промисловість України. Вид. „Дніпросоюз“. Ч. 4. Київ. 1918 р. Ст. 173. Ц. 14 гривень.

Характерник. Мазепа в історії й літературі та для сучасности (розвідка). В-во „Захід“. Чернівці. 1918 р. Ст. 63 in 32°. Ц. 2 карб. 50 коп.

1090 Чепіга, Я. — Письмо в школі. (Методичний підручник для вчителя). Вид. „Українська Школа“. „Українська Педагогічна Бібліотека“. Київ. 1918 р. Ст. 39. Ц. 3 гр. 60 шагів.

Черкасенко, С. — У шахтарів. Як живуть і працюють на шахтах. Вид. „Українська школа“. Позашкільне читання. Кн. 3. Київ. 1918 р. Ст. 79. Ц. 5 гривень.

Його-ж. — Страшна помста. В-во „Зерно“. Київ. 1918 р. Ст. 47. Ц. 3 карб. 50 к.

Шевченко, Т. — Іван Підкова. Гамалія. Тарасова ніч. В-во „Українська школа“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 коп.

Шелухин, С. — Наша пісня. В-во „Шлях“. 1918 р. Київ. Ст. 24. Ц. 1 карб. 40 коп.

1095 „Шляхом волі“. — „Нова Бібліотека“ Ч. I. „Українська вкладня“. Київ Лайпціг. 1918 р. Ст. 95. Ціни не визначено.

„Щоденник пасішника“. Записна книжка, що потрібна на кожній пасіці. Укл. Є. Архипенко. Вид. 2 ге. В-во „Українське Пасішництво“. Київ. 1918 р. Ст. 128. Ц. 2 карб.

1097 Яцків, М. — Боротьба з головою. Нариси й оповідання. Кн. I. Київ. 1919 р. В-во „Серп і Молот“. Ст. 152. Ц. 11 гривень.

З огляду на спішність роботи в статті О. Ковалевського — „Микола Ворогий“ трапились приврі коректурні помилки, які просимо виправити:

Стор.	Рядок.	Надруковано.	Треба.
1027	33 зг.	охомлюе	охоплюе
1028	29 зг.	натхменний	натхненний
1029	21 зг.	трохеєм	трахеєм
1029	1 зн.	смак	смок
1029	20 зн.	бренят	бренять
1030	1 зг.	щемить	що-мить
1030	8 зг.	крие	крае

Видання Акційного Товариства „Час“ у Києві—
український двохижневий часопис громадсько-правного життя

„ЗАКОН І ПРАВО“

при участі таких співробітників:

Пн. Сергій Бородаєвський, Леонід Бурчак, Олександр Бутовський, Г. Вовкушевський, Г. Войт-
кевич-Павлович, Андрій Вязлов, д-р Тодор Галип, Василь Греків, Євген Данилевський, П. Дідушок, Кіндрат
Диновський, д-р Дмитро Донцов, проф. Ейхельман, Серій Єфремов, І. Жигадо, Климент Квітка, проф.
Борис Кистяковський, Михайло Курчинецький, Кость Кротевич, Макарій Кушнір, Ростислав Лащенко,
академик Орест Левицький, В. Лісовий, д-р Дмитро-Левицький, А. Марголін, Дмитро Маркович,
Ф. Матушевський, К. Мацієвич, Борис Метт, О. Мицюк, Михайло Могиланський, проф. Микола Палієнко,
Борис Петрушевський, Микола Радченко, проф. Микола Сагарда, Максим Сичицький, Петро Сичиць-
кий, Максим Славинський, Віктор Соловій, Петро Стебницький, О. Тихомирон, Кость Товкач, академик
Михайло Туган-Барановський, Сергій Хвостов, Григорій Холько, Ол. Хруцький, Павло Чижевський,
Сергій Шелухин, Григорій Шиянов, Ілля Шраг, Андрій Яковаів.

Часопис містить відділи:

- Статті, дослідн. розвідки по всіх галузях права суспільного й приватного;
- закони, накази й розпорядження уряду Української республіки народної;
- судова та судово-адміністративна практика Генерального Суду;
- видатні судові справи;
- хроніка—з діяльності Директорії, ради міністрів, міністерств, судових установ; академічне
життя; з життя адвокатури, магістратури, нотаріату;
- огляд закордонного законодавства;
- бібліографія;
- відділ справочний;
- відповіді редакції.

Умова передплати на рік 1919: на три місяці (січень — березень) без доставки 16 карб. 50 коп.;
з пересилкою 20 карб. Окреме число на роздріб 3 карб.

Передплата приймається: в головній конторі акційного товариства „Час“ (відділ „Закон і Право“
у Києві, Володимирська 42; в книгарнях т-ва „Час“ у Києві—1) Фундукайівська 24, 2) Володимирська
53, 3) в Кам'янці Подільському, Центральний майдан.

Редакція—Київ, Володимирська № 42, т-во „Час“, відчинена щодня від 12-ї до 2-ї год.

Видавець—акційне товариство „Час“.

Редактор—Ів. Опішников.

Приймається передплата на 1918—1919 шкільний рік
на загально-педагогічний журнал

Вільна Українська Школа.

Рік видання другий.

Журнал виходить щомісяця (окрім двох літніх місяців).

Адреса: Київ, Басейна, № 11, 2-й поверх.

Тимчасово треба прислати 15 карб.

Видає „Українська Вчительська Спілка“—Редагує Комітет; Відповідальний редактор О. Дорошкевич.

Приймається передплата на 1919 рік на тижневу
літературно-громадську і кооперативну газету

„С О Ю З“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата на місяць 5 карб.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ.
Садова, 1. Ком. Уман. Коопер. Союзу.

Приймається передплата на щотижневу селянську
газету

„Наше Село“.

Умови передплати: на 1 місяць—2 карб., на 2 м.—
4 карб., на 3 м.—7 карб.

Адреса редакції і контори: Олеса, Катерин. вул.
Вид. Т-во „Селянська Самоосвіта“.

Редактор Ю. Грищенко.

Приймається передплата на кооперативно-еконо-
мічний двохижневик

„Кооперативно-громадське життя“.

Видання Кременчуцьких Кооперативних Союзів.

Передплата на рік — 10 карб. на 1/2 — 6 карб.

Адр.: м. Кременчук. Катеринівська вул. № 89.

ПОЛТАВСЬКА ГРОМАДА

Газета політична, економічна і літературна.
Виходить щодня.

Адреса: м. Полтава, Петрівська площа № 3.
Вид. Кооперат. т-во „Українське Національне В-во“.

Редактор Редакційна Комісія.

Передплачуйте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі вер-
стви українського народу, буде дбати про інтереси
українського селянства та робітництва, усім зро-
зумілою рідною мовою буде освітлювати питання
політичного та громадського характеру, міститиме
статті і даватиме багато чисто практичних порад
по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.

Умови передплати: На 4 місяці 4 карб.

Передплачуйте селянський журнал Народня Справа.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1919 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату
НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
(РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ)

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиб.

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на 1919 р.—24 карб.; на пів року —12 карб., на 3 м.—6 кар. Перші 16-ть книжок „Книгаря“ за 1917 і 1918 р. висилаються за 18 карб. Оповідки видавництв по 1 карб. 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, тел. 25—77. „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висильці, треба поспішати з передплатою. „Книгарь“—є необхідним справочником і порадником для всіх особ та інституцій, що купують або цікавляться книгами; особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Про віт“, учительства.

Список співробітників „Книгаря“:

Проф. Д. Багалій, О. Білоусенко, Л. Бурчак, проф. М. Бурачек, О. Вечерницький, В. Волох, О. Волошин, Ф. Гавриш, П. Гай, М. Гордієнко, А. Грабенко, Мих. Грінченко, Ол. Грудницький, О. Діхтять, В. Дога, Д. Дорошенко, О. Дорошкевич, Г. Дмитренко, проф. В. Дубяньський, В. Дубровський, П. Дубровська-Тригулевська, В. Дурдуковський, В. Дкий, С. Ефремов, Гн. Житецький, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішуніна, Т. Каракашенко, Ол. Кисільов, С. Кондра, В. Королів, В. Корінь, Ол. Кошиць, проф. А. Кримський, М. Кушнір, П. Лапін, М. Левицький, Ор. Левицький, М. Леонтович, П. Літвін, проф. Лобода, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, М. Марковський, Ф. Матушевський, К. Мацієвич, П. Михайлович, К. Михайлюк, О. Мицюк, Мих. Могиланський, В. Модзалевський, А. Ніковський, П. Новак, О. Олесь, М. Павловський, С. Паночіні, С. Петлюра, В. Петрушевський, П. Погорілко, П. Пожарський, В. Порш, В. Поточний, Д. Ревуцький, Л. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, проф. Іл. Свенцицький, П. Синицький, проф. М. Сагарда, Ст. Сірополко, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, П. Стебницький, К. Стеценко, О. Стешенко, В. Страшкевич, проф. Є. Тимченко, Ю. Тищенко, О. Топачевський, П. Філіпович, О. Ходзицький, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, проф. К. Широцький, О. Шульгин, П. Шульгина Іщук, А. Яковлів, Б. Якубовський, А. Яринович, проф. Ярошевич.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.